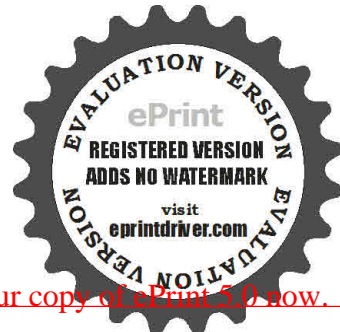

İÇİNDEKİLER

I. Kimlik Nedir	1
A. Tanım	2
B. Kimlik Çeşitleri	4
C. Üst-Kimlik Alt -Kimlik Ayrımı	6
II. Sosyal Psikolojik Kimlik	8
A. Sosyalleşme Sürecinde Birey - Kimlik İlişkileri	8
1. Birey ve Kimlik	8
2. Sosyal Gruplar ve Kimlik	13
3. Aidiyet Grupları ve Alt-Kimlikler	14
4. Kimlik Çeşitleri	16
a) Doğuştan Gelen Kimlikler	17
b) Kazanılan Kimlikler	17
B. Alt Kimliklerin Tekil yada Çoğul Olmasının Sonuçları	18
1. Tekil alt kimliğin sonuçları; Fanatizm ve Radikalizm	18
2. Çoğul Alt Kimliğin Sonuçları: İlimlilik	23
C. Kimlik ve Toplumsal Örgü	27
1. Alt Kimliklerin Çokluğu ve Toplumsal Örgü	27
2. Alt Kimliklerin Çokluğu ve Sık Toplumsal Örgü	30
D. Alt Kimliklerin Çokluğu ve Toplumsal Barış	32
1. Alt Kimliklerin Çokluğu ve Ortak Kimlik Alanlarının Artışı	32
2. Ortak Kimlik Alanlarının Artışı ve Toplumsal Barış	33
III. Kimlik Anlayışının Tarihsel Gelişiminin Değerlendirilmesi	38
A. Ulusçuluk Hareketleri ve Kimlik	38
B. Osmanlı İmparatorluğu'nda Genel Kimlik Yapısı	42
C. Cumhuriyet Dönemi ve Kimlikte Değişmeler	51
D. 1970'lerden Sonra Türkiye'de Kimlik Kutuplaşmaları	60
IV. Sonuç ve Öneriler	62
A. Sonuç	63
B. Öneriler	65
V. KAYNAKÇA	69

I. Kimlik Nedir

A. Tanım

Kimlik olgusunun ya da bir başka ifadeyle, kimlikler aracılığıyla yapılan siyasetin, toplumsal barışı sağlayabilmek ve uzlaşma içinde bir arada yaşayabilmek için nasıl formüle edilmesi gerektiğinin araştırılması çabasına, öncelikle kimlikle ilgili tanımların yapılması ve sınıflandırmaların gösterilmesi ile başlamak gerekir.

Kimlik kavramı ile ilgili tanımlar çok olmakla beraber, bu bölümde, konu açısından ileride değinilecek alt başlıklarda yol gösterici olacak tanımlar seçilmiştir.

Güvenç kimliği şöyle tanımlamaktadır:

*" En yakın tanımıyla, kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların , kimsiniz ? , kimlerdensiniz ? sorusuna verdikleri yanıt yada yanıtlardır"*¹

Karpat aynı konuda şunları söylemektedir:

" Kimlik, kişinin içinde yaşadığı çeşitli gruplarla olan ilişkilerini ve bu gruplara olan ödev, hak ve bağlılık derecelerini tayin etmektedir. Bu hak ve bağlılıklar, kişinin ve toplulukların varlıklarını savunmalarını ve gelişmelerini sağladığı için herşeyden evvel kişiler arası beraberlik ve bilhassa dayanışma --tenasüt (solidarite-solidarity)-- yaratmak

¹Bozkurt Güvenç. Türk Kimliği, Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi , 1994 .s 1

*amacı güderler.*²

Kimlik olgusunun sosyal-psikolojik açıdan yapılan bir tanımına Mussen'de rastlamak mümkün. Mussen, kimliği ;

*"Bireyin kendi kendisini, davranışları, ihtiyaçları, motivasyonları ve ilgileri belirli bir ölçüde tutarlılık gösteren, kendi kendine sadık, diğerlerinden ayrı ve farklı bir varlık gibi algılamasını içeren, bilişsel ve duygusal nitelikte bileşik bir zihinsel yapı"*³

olarak ele alıyor.

Sıkça yapılan bir hata olan Benlik (*Self*) ve Kimlik (*Identity*) kavramlarının karıştırılmasını engelleyebilmek için Khilstorm ve Cantor'un "*Benlik, herkesin kendi öz kişiliği hakkında sahip olduğu zihinsel temsildir.*"⁴ şeklindeki benlik kavramı açıklamasına da yer vermek gerekir.

Erikson'a göre kimlik;

*" Bir bilinç ve bir süreç olarak tanımlanabilir. Bilinç olarak bireyin kendi spesifikliği hakkındaki duygusuna gönderir; Süreç olarak ise bireyin yaşantılarının sürekliliğini sağlama yolundaki bilinçdışı çabası ve bir grubun idealleriyle dayanışmasını içerir."*⁵

Green'in aynı yönlü kimlik tanımı da bu noktayı işaret eder:

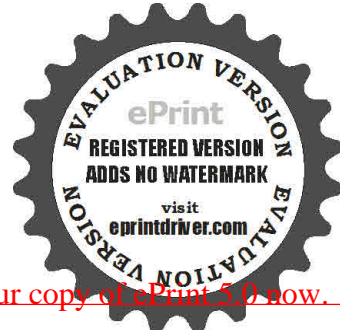
" Kimlik terimi altında birçok fikir birleşir. Kimlik,

²Kemal Karpat. "Kimlik Sorusunun Türkiye' deki Tarihi, Sosyal ve İdeolojik Gelişmesi ", *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu* , İstanbul: Bağlam Yayınları, 1987. s.23

³ Nuri Bilgin. *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu* , İzmir: Ege Yayıncılık, 1994, s. 224

⁴ *ibid* ., s. 224

⁵ *ibid* ., s. 229

zamanın akışına göre özne veya objeyi etkileyebilecek değişikliklerin dışında kalan sabit işaret noktalarının korunması ve sürekliliği kavramına bağlıdır. İkinci olarak kimlik ,ayır-detme gücü için zorunlu bütünleştirici tutarlılığı, birliği ve ayrılmış bir durumda varoluşu sağlayan bir sınırlandırmaya da uygundur. Nihayet kimlik, iki öge arasında mümkün ilişkilerden biridir ve ancak bu ilişki sayesinde iki öge arasında varolan ve özdeş olarak tanınmayı sağlayan mutlak benzerlik saptanabilir. Bu üç özellik birlikte giderler; değişmezlik, birlik ve aynı olanın tanınması.⁶

Bu tanımlardan sonra şimdi de kimlik çeşitleri ve sınıflandırmalarına değinmek yerinde olacaktır.

B. Kimlik Çeşitleri

Kimlik kavramını tanımlayan araştırmalar, bu tanımlamalardan sonra kimlik kavramını çeşitli sınıflara ayırarak kategorizasyon yoluna gitmişlerdir. Bu sınıflandırmalar birbirinin aynı olmamakla beraber, ana hatları ile benzerlikler taşımaktadırlar.

Örneğin Güvenç, kimliği şöyle sınıflandırmaktadır:

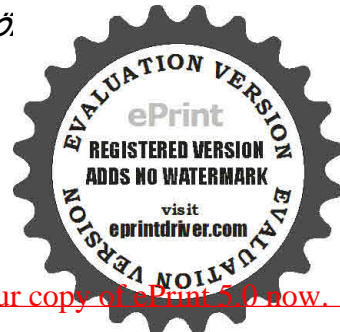
"1- Bireysel Kimlikler

Kişiyi ötekilerden ayırmak için, kurumlarca verilmiş bireysel kimliklerdir. Herkesin cebinde, işyerinden aldığı çalışma, trafik polisinden aldığı sürücü, bankadan aldığı para, kredi kimlikleri var . Bunlara kısaca "Bireysel Kimlik" diyebiliriz.

2- Kişisel Kimlikler

Kişilerin üyesi bulunduğu kurum ve kuruluşlar , dernekler, klüpler ve okullarla, gö.

⁶ *ibid* ., s. 229

duygusal veya mesleki ilişkilerini gösteren psikososyal veya kişisel kimlikleri de vardır. Bu tür kimlikleri bireysel kimliklerden ayırmak için " Kişisel Kimlik " diyebiliriz. Bunların resmi kanıtı (bir belgesi) olabilir, olmayabilir de.

3- Ulusal-Kültürel Kimlikler

Nüfus kütüğündeki soy sop ilişkileri ile, kişiye özgü ad, cins, evlilik, askerlik, sabıka bilgilerini biraraya getiren kimliklerimiz de vardır. Yurtdışına çıkarken almak ve kullanmak zorunda olduğumuz pasaport, resmi ve ulusal bir kimliktir.⁷

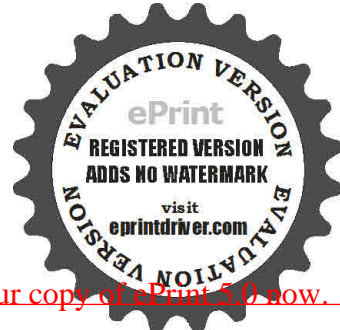
Smith ise kimlikleri üç ana gruba ayırıyor. Ona Göre,

" Cinsiyet en temel ve keskin olan kategorilerden biridir. İkinci kategori mekan yada ülke/toprak aidiyeti (ki bu kategoriye milli,etnik,kültürel kimlikler girer.) ve son kategori de sosyo-ekonomik toplumsal sınıf kategorisidir.⁸

Tüm bu sınıflandırmaların yanısıra kimlikler, bireysel ve kolektif kimlikler olarak da ikiye ayrılmaktadır. Ancak bireysel kimliklerden en başatlarından biri olan ismin bile "adaşlık" kavramı ile kolektif bir kimlik haline getirilebilmesi nedeni ile bu ayrımın çok kesin hatlara sahip olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Bu konuya daha geniş hatlarıyla kolektif kimlik ve bireylik yitimi konusunda değinilecektir. Şimdi konu açısından daha önemli olan Üst-Kimlik Alt-Kimlik ayırımına değinilecektir.

⁷ Güvenç. s. 4

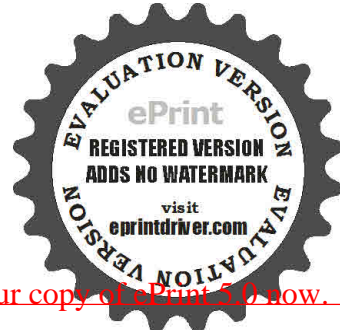
⁸ Anthony D Smith . Milli Kimlik, İstanbul: İletişim Yayınları , 1994. s.18

C. Üst-Kimlik Alt -Kimlik Ayrımı

Gündelik pratikte kullanımında bazı yanlış anlama ve alınganlıklara yol açtığıнын gözlemlenmesi nedeni ile öncelikle bir noktaya dikkati çekmek gerekmektedir: Üst-Kimlik Alt-Kimlik ayrımında kullanılan üst ve alt kelimeleri bir üstünlüğü yada aşağılığı betimlememektedir. Üst-alt ayrımı, sadece kapsama ile ilgili bir betimlemedir. Örneğin dinsel kimliklerin anlatımında Hristiyanlık ve Müslümanlık, birer üst dinsel kimlik iken, bunlara bağlı mezhepler olan Katoliklik, Ortodoksluk ve Protestanlık, Hristiyan üst kimliğinin, Alevilik, Sünnilik ve hatta Sünniliğin içindeki çeşitli tarikatlar(Mevlevi, Nakşibendi v.s) Müslümanlık üst kimliğinin alt kimlikleridir.

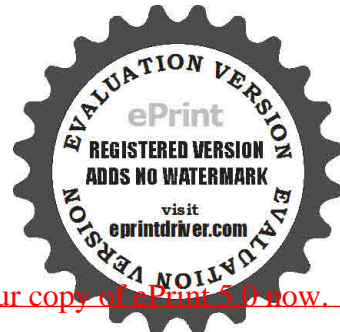
Konumuz için önemli olan üst-kimlik ise, milli kimlik olarak adlandırılan ve kan bağı yada toplumsal kontrat (toplum sözleşmesi) yolu ile bir devlete (siyasi topluma) aidiyet bağıını gösteren üst kimliktir. Bu üst kimliği bir şemsiye kimlik olarak da görmek mümkündür. Örneğin birçok alt kimlik sahibi bir birey (kadın, müdür, anne, Ankaralı, Müslüman, orta gelir grubu üyesi, ehliyet sahibi, yabancı dil bilen v.s) tüm bu alt kimlikleri kapsar şekilde aynı zamanda da Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı üst kimliğine sahiptir.

Burada dikkat edilmesi gereken unsur, ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı olarak değinileceği üzere, bireyler tarafından sahip olunan kimliklere atfedilen önemin; kimliklerin o bireye sağladığı maddi ve manevi tatmin duygusuyla çok yakından ilgili olduğudur. Bu nedenle yukarıda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı üst kimliği altında Müslümanlık bir alt kimlik olarak sıralanırken, vatandaşlık kimliği bireye çeşitli nedenlerle arzulan maddi ve manevi tatmini sağlayamadığı durumlarda, birey, Müslümanlık kimliğini üst kimlik olarak nitelendirebilir. (Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerindeki kimlik arayışlarında olduğu gibi; ayrıntılı bilgi için Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı kitabından yararlanılabilir.)

Çalışma planının gelişimi ve konunun bütünlüğünün korunması açısından, gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde resmi olarak tanınan ulusal kimlikler , üst kimlik (kapsayıcı kimlik) olarak kabul edilecektir.

Ayrıca, pratikte henüz tam anlamıyla oturmamış olmasıyla beraber, Avrupa Topluluğu'na üyelik yolu ile kazanılan "Avrupa Vatandaşı" kimliği yakın gelecekte ulusal kimliklerin de üstünde yer alacak bir kimlik olabilecektir.

II. Sosyal Psikolojik Kimlik

A. *Sosyalleşme Sürecinde Birey - Kimlik İlişkileri*

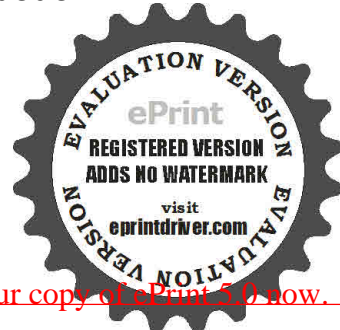
1. Birey ve Kimlik

Birey ve kimlik arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi için öncelikle *benlik* ve *kişiliğin* oluşumu incelenmelidir. Bu konuda çeşitli kişilerin yanısıra G.H. Mead'in görüşleri temel olarak alınabilir. Mead'e göre,

" Benliğin gelişimi, bireyin kendisi için bir obje olma kapasitesine bağlıdır ve bu gelişme dil yeteneği sayesinde gerçekleşir. Birey, diğerinin rolünü alabildiği ölçüde, kendine, diğeri açısından cevap vermeye ve dolayısıyla kendisi için bir obje olmaya doğru gider. ⁹

Mead'in kuramında, çocuk, doğum anında tepkisel bir sisteme sahiptir. Siner sisteminin olgunlaşmasıyla birlikte, ikinci aşamada çocuk , diğer insanların davranışlarından oluşan sosyal uyaranların düzenli uyarmaları sonucu, sembolleştirme ve imajinasyon kapasitesine ulaşır. Tepkisel ben aşamasında diğerlerinin davranışı, çocuğun dolaylı tepkisini çağırarak bir uyaran iken, bu "özne-ben" aşamasında, çocuk, onları bir rol biçiminde yani davranışlardaki bir düzenlilik olarak ayırdeder.

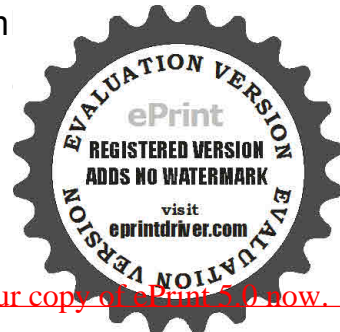
⁹G.H. Mead. *L' Esprit Soi et La Societe* , Paris: PUF, 1934. s. 73

Diğerlerinin davranışını tanır ve kestirir. Bu, durumun temsili bir şemasını kavramayı içeren bir öğrenme sürecinin ifadesidir. Bir başka deyişle Ego'nun (*mind*), zihinsel planda tepkisel benin (*id*) cevap vereceği durumu inşa etmesi söz konusudur. Birey, diğerinin rolünü zihinsel planda kurabildiği, durumu önceden kestirebildiği (*anticipation*) andan itibaren psikolojik olarak tekilleşir. Birey, hem diğerinin davranışını önceden kestirebilmesini sağlayacak göstergeli/işareti kavrar, hem de kendi ileteceği göstergenin, diğerlerinde uyandıracığı tepkiyi zihinsel olarak temsil eder. Dil gelişimiyle birlikte, göstergeden sembole geçer ve davranışa giderek daha çok hakim olur. Diğerinin davranışına ilişkin şemalar karmaşıklaşıp gelişir ve birey, kendisi için bir obje haline gelir ve kendini obje olarak tanır.

Benlik kavramından sonra, kimlik olgusuna geçmeden önce değinilmesi gereken bir diğer kavram da kişiliktir (*personality*). Mead'in kuramında kişilik, doğumda varolan bir veri değil, bir fetih gibi düşünülmüştür. Başlangıçta var olan şey, geliştirilebilir bir sinirsel yapıdır ve bu yapı, sosyal çevre içersinde ya da sosyal temas sayesinde gelişir. Gelişme veya olgunlaşma zorunlu değildir. İnsanın dünyada varoluş aşamasından itibaren dünyayı temsil ediş ve dünyada kendisini temsil ediş aşamaları, diğerleriyle ilişki temeline oturmaktadır. İnsanın öz-algısı, diğerlerinin bizi algılayışı tarafından belirlenmekte ve diğerlerinin bizi algılamasına ilişkin algımız, kendi benlik algımıza bağlı olarak şekillenmektedir.

Mead'in bu kuramına benzer bir görüşe Newcomb arkadaşlarında rastlıyoruz. Newcomb ve arkadaşlarına

*"Benlik kavramımız, bizim mutlak değerimizden çok, diğerlerinin bizim hakkımızda düşündüklerinden çıkardığımız şeylere bağlıdır."*¹⁰

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi benlik kavramımız devamlı destek görme ihtiyacındadır ve bu nedenle de benliğimizin onaylanması büyük önem taşır. İşte bu önemli süreçte, dışardan gelen uyarılara göre benliğimizi oluşturmamız olgusu ve benliğimizin onaylanmasına olan ihtiyacımız bizi, etkileşime gireceğimiz kişi yada kişilerden oluşan grupları seçerken, tepkilerinin olumlu olacağını önceden kestirebildiğimiz ve böylece en çok benlik onayı sağlayabileceklerimizi seçmeye yöneltir.

Myres , bu konuda şöyle demektedir:

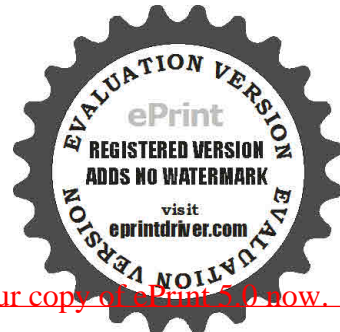
*"Benlik algısı, temel bir filtre mekanizması olarak işlemektedir; bu mekanizma, davranışımızda ve dünyaya ilişkin algılarımızda önemli bir rol oynamaktadır. Benlik kavramının gelişiminin önemli bir kısmı, toplumun formal kurumlarına ve örgütlerine katılım sayesinde öğrenilen rollere bağlıdır. İç değerlilik duygumuz, sosyal rollerin yerine getirilmesiyle ilgilidir."*¹¹

Öte Yandan Greenwood'a göre " *Kimlik projelerimiz (Identity project) sosyal niteliklidir, ilişkiye bağlıdır ve sosyal topluluklara göre farklılaşır; İzlediğimiz kimlik projeleri ve moral kariyerler, kültürel ortama göre değişir.*"¹²

¹⁰ T.M Newcomb, R.H Turner & P.E Converse. "Social Psychology: The Study of Human Interaction", New York: Holt,Rainer & Winston inc, 1965. s. 47

¹¹ G.E Myres. The Dynamics of Human Communication , New York: Mc Grow Hill inc., 1980. s.124

¹² J.D Greenwood. Relations & Representations, London: Routledge, 1991. s. 69

Bu noktada kimlik konusu daha açıkça karşımıza çıkıyor. Bireylerin benliklerini onaylatma ihtiyacı, verili ya da sonradan kazanılan kimlikler aracılığıyla ve onların altında diğer birey ve gruplarla girdikleri etkileşim sürecinde gideriliyor. Ama bu etkileşimde birey, her zaman benliğini onaylatamıyor, aksi yönlü birtakım tepkilere de maruz kalıyor. Bilgin, bu tepkileri üç başlık altında inceliyor: " onaylama, reddetme ve inkar etme." ¹³ Bunlar Bilgin tarafından şöyle açıklanıyor:

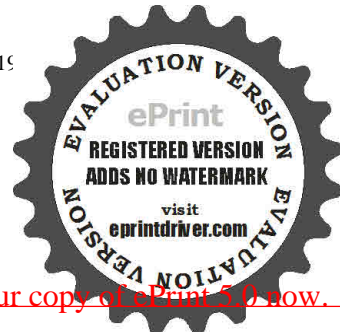
" Diyelim ki X bireyi, Y bireyine kendi hakkında bir tanımda bulunsun. Bunu çok çeşitli tarzlarda yapabilir; ama içeriksel düzeyde mesajın konusu ne olursa olsun, üst iletişimin pratiği şöyle olacaktır: 'Ben kendimi şöyle görüyorum.' Y bireyinin, X' in kendini tanımlamaları karşısında üç farklı tepkisi olabilir; onaylama, reddetme ve inkar etme. Birinci durumda Y bireyinin X' in tanımını kabulü söz konusudur. Y' nin ikinci tepkisi reddetme olabilir. Burada Y, X' in kendi hakkındaki görüşünün geçerliliğini kabul etmeyip, kendi görüşünü öne sürer; daha açıkçası X' in, ' ben kendimi şöyle görüyorum ' tarzını onaylamayıp, ' ben seni şöyle görüyorum ' der. Buna karşılık Y' nin mümkün üçüncü tepkisi olan inkar durumunda, X' in varlığının yadsınması, görmezlikten gelinmesi, farkedilmemesi söz konusudur."¹⁴

Watzlawick ve arkadaşlarına göre " Grup veya toplum içinde, bireyin diğerleri tarafından bütünüyle görmezlikten gelinmesi, görülmemesi, sosyal algılanırlılığının olmaması, benlik yitimidir, bir başka deyişle yabancılaşmadır."¹⁵

¹³ Bilgin. s. 216

¹⁴ ibid., s. 216

¹⁵ P. WATZLAWICK , J.H BEAVIN & D.D JACKSON. Pragmatics of Human Communication , Paris: Sevil, 1972

Birinci tür tepki olan "*onaylama*"da, birey, benliğini onaylatması sonucu bu tip tepkiyi veren birey ya da gruba yakınlaşır. İkinci tür tepki olan "*reddetme*"de, birey, ya verilen tepkiye göre kendini yeniden değerlendirme ya da yeni önermelerle kendini, yanlış algılandığını düşündüğü kişi yada gruba yeniden tanıtmaya eğilimine girebilir. Her iki durumda da olumlu ya da olumsuz olarak taraflar birbirlerinin varlıklarını tanıdıkları için iletişim sürmektedir. Üçüncü tür tepki olan "*inkar etme*"de ise, durum çok farklıdır. Bu tepki, toplumsal barış ve beraber yaşama koşulları için en tehlikeli olan tepki türüdür. Bireyler arasındaki iletişim sürecinin, taraflardan birinin, diğerinin varlığını inkar etmesi ve yok sayması sonucu kopması ve varlığı inkar edilen bireyin yabancılaşmasına kadar uzanan bir süreçtir. Bu türlü bir tepki, özellikle gruplar arası ilişkilerde daha da vahim sonuçlar doğurmaktadır. Farklı etnisitelere dayalı kimlik grupları arasındaki bu türden bir tepkileşim, varlığı inkar edilen grubun (ki genellikle çoğunluğu oluşturan ve görece olarak daha güçlü olan gruptan, azınlığı oluşturan gruba doğru yöneltilen bir tepkidir) yabancılaşmasına ve dolayısıyla normal iletişim kanallarıyla onaylatamadığı benliğini ve bu benliği içinde barındıran kimliğini farklı kanallardan onaylatma girişimine neden olur. Bu noktada ikinci ve üçüncü tür tepkilerin sonuçları arasında şöyle bir fark bulunmaktadır. İkinci tür tepki olan "*reddetme*"de, reddedilen, var olduğu kabul edilen bir grubun, kendini tanıtmak için kullandığı kimliktir ve iletişimin sürmesi nedeniyle, normal iletişim kanallarından kimliğin kabul ettirilmesi ve dolayısıyla benlik onayı mücadelesi sürebilir. Üçüncü tür tepkide ise, grubun sa önerdiği kimlik değil, varlığı da inkar edilmektedir. Bunun so

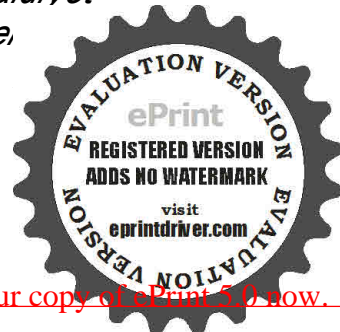
olarak inkar edilen grup, iletişim kanalları da kapalı olduğu için, diğer kanallardan hem kimlik onayı, hem de bundan daha kuvvetli olarak varlık mücadelesi verecektir.

2. Sosyal Gruplar ve Kimlik

Bireyin, doğumundan itibaren içinde olduğu sosyalleşme sürecinin bir etkileşim süreci olduğu göz önünde bulundurulursa, bireyin etkileşimde bulunduğu sosyal grupların, kimlik oluşturulması (inşası) üzerindeki etkisi açıkça görülebilir. Bireyin sosyalleşme sürecinde, etkileşimde bulunduğu grupları ikiye ayırabiliriz: *Birincisi*, "*birincil aidiyet grupları*" olarak adlandırılan; bireyin içine doğduğu (kendi seçimi, iradesi dışı) gruplardır. *İkincisi* ise bireyin (kendi seçimi ve iradesi ile) girmek istediği gruplardır ve "*referans grupları*" olarak adlandırılabilir. Birincil aidiyet grupları ve referans gruplarının ayrıntısına girmeden önce, sosyalleşme türlerinin ve bunların gruplarla etkileşimde yarattıkları farklılıkların belirtilmesinde yarar vardır.

Bu noktada Max Weber'in "*cemaat türü sosyalleşme ve cemiyet türü sosyalleşme*" ayırımına yer vermek gerekiyor. Weber'e göre;

"Cemaat türü sosyalleşmede, eylem tipi geleneksel/heyecansaldır ve değer bakımından rasyoneldir; başat sosyal ilişki, miras alınan bir dayanışma üzerine temellenir; meşruiyet düzeni, dini inanca, lidere inanca ve değerlere inanca dayanır ve meşruiyetin temeli geleneksel/karizmatik niteliklidir. Sosyal yaşamın düzenliliğini adetler sağlar; temel insan grupları, aile, diğer duygusal topluluklar ve ulustur. Bunlardaki başat duygu, ortak aidiyet duygusudur. Toplumsal sosyalleşmede ise eylem, erek bakımından rasyoneldir; başat sosyal

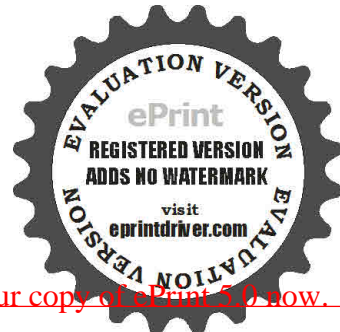
*karşılıklı iradi angajman yoluyla uzlaşmaya dayanır; meşruiyet düzeni, hukuk ve konvansiyonlar üzerine temellenir ve yasal rasyonel niteliklidir; insan ilişkilerinde rasyonel olarak güdülenmiş çıkarların koordinasyonu ve uzlaşma hakimdir; sosyal yaşamın düzenliliğini özel çıkarlar sağlar; temel insan grupları, kurum, dernek ve işletmelerdir.*¹⁶

Weber'in bu ayrımı, aynı tür gruplarla etkileşimin, farklı sosyalleşme türlerine sahip toplumlarda ne gibi farklılıklar doğurduğunun görülmesi bakımından önemlidir. Bu sosyalleşme türü farklılığı, aynı toplum için farklı zamanlarda, farklı toplumlar için aynı zaman diliminde ve hatta bazı geçiş dönemindeki toplumlar için toplum kesimleri arasında dahi farklılıklar gösterebilir.

3. Aidiyet Grupları ve Alt-Kimlikler

Bir özdeşleşme; yani kimlik inşa etme (aidiyet ve ilişki inşası) süreci olan sosyalleşme sürecinin başında, bireyin ilk etkileşimi, içine doğduğu birincil aidiyet grubu ile olur. Burada birey, iradesi dışı olarak belirli bir aileye, bir sosyal tabakaya, bir dine, bir topluma, bir etnisiteye ve bir milliyetin içine doğmuştur. İçine doğulan bu birincil aidiyet grubu ve bu grubun sahip olduğu kimlikler ve ait olduğu toplumsal yapı, bireyin iradesi dışında sahip olduğu ilk kimlikleri kendisine kazandırır. Buna kısaca " *kimlik bagajı*" (*identity luggage*) diyebiliriz. Örneğin , bireyin cinsiyeti, aile yapısı, aileden gelen dini inanç, milliyet, etnik kimlikler sosyalleşme sürecinin bu *ilk aşamasında*, birey tarafından sahip olunan bagajın içindedir. Bu kimlikleri " *Doğuştan gelen kimlikler*"

¹⁶ Max Weber. The Protestant Ethic And The Spirit of Capitalism, NewYork: 1958. s.180

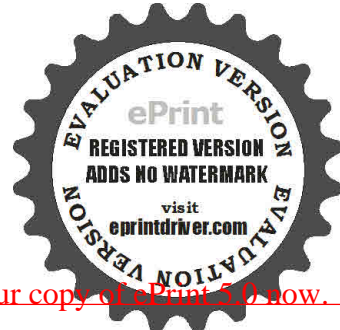
olarak adlandırabiliriz.

Sosyalleşmenin *ikinci* aşamasında ise, birey, girmek istediği grupların (*referans grupları*) değer ve normlarını özümseyerek sosyalleşmekte, kimliğini inşa etmektedir. Referans gruplarına aidiyet bağıyla kazanılan bu kimlikleri de "*Kazanılan kimlikler*" olarak adlandırabiliriz. Parti, dernek, sendika, meslek üyeliği, kazanılan ve bitirilen okullar, başka şehire göç ve yerleşme yoluyla kazanılan yeni hemşehrilik kimlikleri, din ve hatta cinsiyet değiştirme yoluyla kazanılan yeni dinsel ve cinsel kimlikler, bunlara örnek verilebilir. Kelley'e göre, referans gruplarının iki işlevi vardır:

*"Referans grubu, bir yandan bireye normlar, modeller ve değerler sunarak, dayatarak ve uygulayarak normatif bir işlev görür; Bireyin davranışlarının normlara uygun olup olmadığına göre ona kapılarını açabilir veya kapatabilir. Referans grubu diğer yandan, bireyin kendini ve ötekileri değerlendirmede kullandığı bir ölçüt olarak karşılaştırma işlevi görür. Sosyal karşılaştırma, bireyin özellikle kendi kendini değerlendirmede zorlandığı, yeteneklerinden ve görüşlerinden emin olmadığı, duygularının belirsiz olduğu durumlarda yaşanan bir süreçtir. Bu tür muğlak durumlarda birey, hem öz saygısını koruma, sosyal onay görme ve sosyal bağlanma ihtiyaçlarını giderme gibi duygusal nedenlerle, hem de zihinsel tutarlılığını ve görüşlerinin geçerliliğini sağlama ihtiyacıyla belirsizliği azaltmaya çalışır."*¹⁷

Sosyal bağlanma yoluyla sosyal onay görme ve belirsizliği azaltma isteğinin bir diğer açıklaması ise "*Konformite*" ve

¹⁷ Bilgin. s. 121

"Üniformizasyon" terimleriyle açıklanabilir. Bilgin, konformite ve üniformizasyonu şöyle açıklıyor:

" Konformite ve üniformizasyon bir uyma sürecidir. Araştırmalar, grupların bireyler üzerinde, onların tutum ve davranışlarını şekillendirici, düşünce ve kanaatlerini yönlendirici bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bunun sonucunda bireyler çeşitli açılardan birbirlerine benzemeye doğru gitmektedirler. Okulda, ailede, işletmelerde ve toplumda, bazı sosyal normlar bulunmakta ve bunlar bireye , uyma yönünde bir baskı gücü içermektedirler. Anonimlik ve üniformizasyon bireylere, bir tür psikolojik güvenlik sağlamakta, riski azaltmakta ve sosyal planda ödüllendirici, bilişsel planda meşrulaştırıcı bir işlev görmektedirler."¹⁸

Grup üyeliği içindeki *ikinci bir süreç* de, konformite ve üniformizasyon etkilerini dengeleyerek, bu süreçlerin tek başına varlığı halinde ortaya çıkacak bireysellik yitimini engelleyen "*bireyselleşme ve farkedilme (visibility)*" sürecidir. Bilgin, bu süreci şöyle anlatmaktadır:

" Bazı araştırmalar, insanlarda biricikliklerini, tekilliklerini ortaya koyma yönünde bir eğilim olduğunu, insanların sosyal karşılaştırma yoluyla diğerlerine sadece benzemeye çalışmadıklarını, aynı zamanda kişinin kendisiyle diğerleri arasında birtakım farklılıkların aranması ve inşa edilmesi yönünde çaba harcadığını vurgulamaktadır."¹⁹

4. Kimlik Çeşitleri

Yukarıda da bahsedildiği gibi alt kimlikler, doğuştan gelen ve kazanılan olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Bu bölümde bu iki grup,

¹⁸ *ibid.*, s.112

¹⁹ *ibid.*, s.112

iki alt başlık altında incelenecektir.

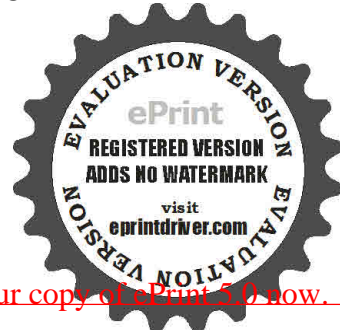
a) *Doğuştan Gelen Kimlikler*

Bir önceki bölümde kısaca anlatıldığı gibi bireyler, dünyaya gelişlerinden itibaren bir birincil aidiyet grubunun içine doğarlar ve bu suretle de otomatik olarak o grubun sahip olduğu üst ve alt kimlikleri kazanırlar. Mensubu olarak doğulan ailenin milliyet, dil, din, ırk, etnisite, sosyal sınıf ve hatta hemşehrilik kimlikleri, yeni doğan bireye de aktarılır. Bu bir tür kimlik mirasıdır ve daha önce de belirtildiği gibi "*kimlik bagajı*" (*Identity luggage*) olarak adlandırılabilir.

Birey bu miras yoluyla herhangi bir çaba harcamadan ve iradesi dışı olarak bu alt ve üst kimliklere sahip olur. Bu irade dışılık ve çaba gerektirmeme, bu kimlik türünü, kazanılan kimliklerden ayıran en önemli belirleyicilerdir.

b) *Kazanılan Kimlikler*

Kazanılan kimlikler, bireyin içine doğduğu birincil aidiyet grubundan miras olarak aldığı (doğuştan gelen) kimliklerin bazılarının, zaman içinde iradi olarak değiştirilmesi ve/veya bunların üzerine yenilerinin ilave edilmesi yoluyla olur. *Birinci süreçte*, birey, miras olarak aldığı kimliklerin bir kısmını iradi olarak değiştirir. Örneğin, başka bir ülkenin uyruğuna geçme veya din değiştirme gibi. *İkinci süreçte* ise, birey, miras aldığı kimlikleri muhafaza ederek (veya değiştirerek) bunlara ilave olarak sosyalleşme süreci içinde referans gruplarına aidiyet bağı ile bağlanarak ve eğitim yolu ile halihazırdaki kimliklerine

kimlikler kazanır. Örneğin, Müslüman dini kimliğine miras olarak sahip olan bir birey, sosyalleşme sürecinde, herhangi bir tarikata üyelik yoluyla tarikat alt kimliğini kazanır veya bir takımın sempatzanı olan birey, bu takımın taraftarı kimliğini kazanır.

Eğitim yolu ile kazanılan kimlikler ise, daha uzun zaman sonucunda kazanılan ve diğerlerine göre daha formel olan kimliklerdir. Bireyin eğitim durumuna göre bitirdiği okul yada okullar, onun kendini tanımlarken kullandığı başat kimlikler haline gelebilir. Örneğin Atatürk Lisesi veya T.E.D mezunu olmak, kendini Mülkiyeli veya ODTÜ'lü olarak tanıtmak gibi. Burada yine önemli olan, bireyin mezun olduğu okulu bir kimlik olarak kullanması için, okul yada okulların sosyal hayatta bireye maddi ve manevi olarak tatmin sağlayacak bir sosyal statüye ve prestije sahip olmalarıdır.

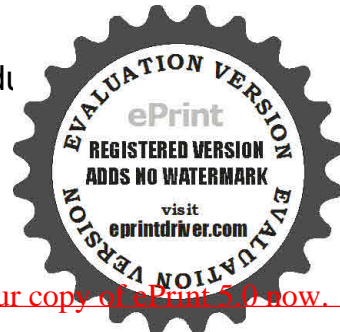
Eğitim yoluyla kazanılan diğer kimlikler de, yaygın ve örgün eğitim sonucu sahip olunan meslekler ve bu mesleklerin getirdiği mesleki kimlikler, üye olunmasında belirli bir eğitim düzeyi gerektiren referans grupları v.s dir. Bir sonraki bölümde kimliklerin azlığı ya da çokluğunun bireysel ve toplumsal sonuçlarına değinilecektir.

B. Alt Kimliklerin Tekil yada Çoğul Olmasının Sonuçları

Bu bölümde, bireylerin sahip oldukları alt kimliklerin tekil yada çoğul olmasının sonuçları incelenecektir.

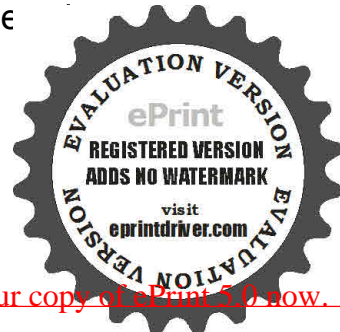
1. Tekil alt kimliğin sonuçları; Fanatizm ve Radikalizm

Önceki bölümde de değinildiği gibi, bireyler, içine doğdu

birincil aidiyet grubundan, bu grubun sahip olduğu kimlikleri miras olarak alırlar. Bu miras sonucu birey sosyalleşme sürecine, iradesi dışı bazı kimlikleri taşıyarak girer. Bu sosyalleşme sürecinde birey, sosyal çevresine ve eğitimine bağılı olarak ilave kimlikler kazanır ve kimlik yelpazesini yada kimlik bagajının içinde taşıdığı kimlik çeşitleri çoğalarak zenginleşir. Sosyalleşme sürecinde, kimlik kazanımı yoluyla kimlik yelpazesini genişletemeyen birey, sosyal hayatta arzuladığı onaylanmayı, maddi ve manevi tatmini, sahip olduğu az sayıda kimlikleri kullanarak sağlamaya çalışacaktır.

Kolektif kimliklerin bireye, ait olduğu grubun normlarına uyma yoluyla (konformite) güven duygusu ve sosyal onay sağladığına değinilmişti. Aynı zamanda bireyin tatmin edilmesi gereken bir diğer duygusunun da, gerek üyesi bulunduğu grup aracılığıyla, diğer gruplardan farklı olduğunun belirlenmesi, gerekse de ait olduğu grup içinde kendi farkını koruması olduğundan bahsedilmişti. İşte bu noktada az sayıda kimlik sahibi olan birey, grup içinde farklılığını koruma gücünü giderek kaybeder ve bu gelişimin nihai sonucu bireyselliğin yitimidir. Ait olduğu grubun kimliğinden başka ve kendisini o grubun içinde de farklı kılacak diğer kimliklere sahip olmayan birey, bir süre sonra bireyselliğini yitirecek ve sadece ait olduğu grubun normlarına sıkı sıkıya bağlanarak, bu aidiyet ilişkisi yoluyla elde ettiği kimliğe, sahip olduğu en değerli kimlik olarak sarılacaktır. Bu, birey için toplumsal hayatta farkını koruyabilmenin yegane olarak kalacaktır.

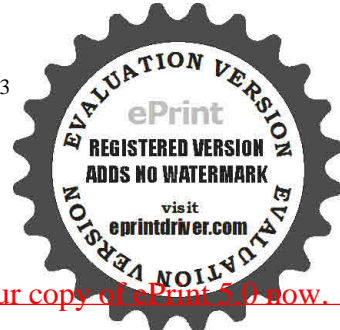
Sahip olunan ve en fazla değer atfedilen bu biricik kimlik Müslümanlık yada etnisite veya hemşerilik gibi doğuştan gelen bir kimlik olabileceği gibi, tarikat üyeliği, parti üyeliği, ideoloji ve hatta spor klübü taraftarlığı gibi sonradan kazanılan bir kimlik de olabilir. Tekil kimlik ile fanatizm-radikalizm arasındaki ilişkiyi açıklayabilmek için, öncelikle fanatizmin tanımına yer vermek gerekir.

Maxwell Taylor, fanatizmi "*Dünyanın bir hayli kişiselleştirilmiş bir yorumuyla, uygun olmadığı halde yaşama amacıyla ilişkilendirilmiş ve uygun olmayan bir coşkuyla ortaya çıkan aşırı davranıştır.*"²⁰ olarak tanımlıyor. Fanatizm kavramının daha iyi anlaşılması için birkaç noktanın açıklanmasında yarar vardır:

1- Fanatizm sadece politik alana ilişkin değildir. Fanatik davranış, politik bağlamda ortaya çıkabileceği gibi, gündelik yaşamın herhangi başka bir alanında da görülebilir.

2- Fanatizm, ilk bakışta davranış gibi görünmesine rağmen, aslında, davranışın nedeni olan psikolojik içsel nedendir. Dolayısıyla fanatizmi anlamak için, ortaya çıkmış bulunan fanatik davranış kadar, içsel psikolojik nedenleri de bilmek gerekir.

²⁰ Maxwell Taylor. *The Fanatics: A Behavioural Approach to Political Violence*, London: Brasselylex, 1991. s. 33

Örneğin, "saldırganlık" davranışını "kızgınlık" psikolojik durumunun sonucunda görürüz."²¹

Bu tanımı konumuza adapte etmeye çalışırsak, "*farklı olmak ve farkı korumak*" psikolojik içsel nedeninin aşırı sonucu "*bölünmek, ayrılmak*" tır.

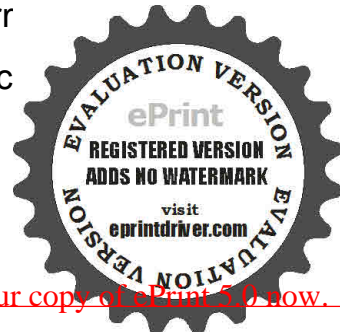
Kendini ifade edebilmek, benlik onayı sağlamak ve aidiyetin sağladığı güven duygusunu kaybetmemek için birey, sahip olduğu biricik önemli kimlik olan, grup aidiyeti yoluyla kazandığı bu kolektif kimliğe sıkı sıkıya sahip çıkacaktır. Öyle ki, birey bu biricik kimliğini korumak ve onun aracılığıyla toplumun diğer kesimlerinden farkını ortaya koyabilmek için, grup görüşü ve normlarına odaklanacak, bu normlar çerçevesinden dünyaya bakacak , diğer tüm gruplara karşı duyarsızlaşacak, grubun tüm norm ve değer yargılarını eleştirmeden kayıtsız şartsız kabul edecek, yaptığı eylemlerden ve düşüncelerden kuşku duymadan hareket edecek, olayları grubun norm ve stereotiplerine uygun olarak basitleştirecek, diğer tüm grupları ve bunların değer yargıları ve düşüncelerini küçümseyecek ve toleranssız davranacak ve bu statükoyu ve onun sağladığı toplumsal ve grup içi statüsünü korumak için, her türlü değişime tepki gösterecektir. Bu sayılan davranış ve düşünceler, fanatizmin özellikleridir.

Ayrıca birey, grup içinde farklılığını korumak ve bu yolla grup içi statüsünü ilerletebilmek için de, başka bir kimliğe sahip olmaması nedeniyle, sahip olduğu diğer kimlikler yoluyla bu farklılığı yaratamayacağı için, grup norm ve değerlerini herkesten

²¹ ibid., s.31-37

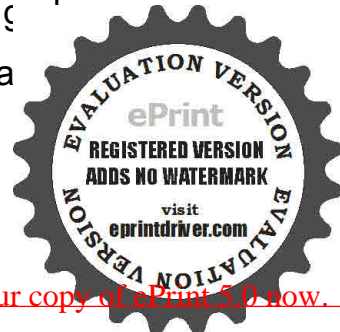
daha fazla önemseydiğini, bunlara herkesten fazla sahip çıktığını gösterme yoluna gidecektir. Bu süreç de, farklı olabilmek amacıyla sonuçta bireyi aşırılığa sürükleyen bir diğer süreçtir. Örnek olarak, Müslüman bir toplumda, Müslümanlık üst kimliği, herkesin doğuştan gelen kimliği olduğu için, farklı olmak ve bu fark (= kimlik) aracılığıyla kendini tanımlayabilmek ve sosyal hayatta yer edinebilmek için birey, başka kimlikler kazanma yoluna gidecektir. Eğer eğitim süreci bireye başka kimlikler kazandıracak (okul + meslek + bunlara bağlı ve eğitimsiz elde edilemeyen diğer kimlikler) düzeyde değilse, birey, varolan kimliğine sıkıca sarılma ya da bununla bağdaşan (örneğin, tarikat) diğer bir kimliği kazanma yoluna gidecek ve bunu sağlayacak referans grubuna dahil olmaya çalışacaktır. Bu aşamada birey, toplumda birçok kişinin aynı kimliğe sahip olması nedeni ile, farklı olma adına bu kimliğe herkesten fazla sahip çıkacak ve bunun sonucunda da aşırılığa yönelecektir. Örneğin herkesin dini, manevi hayatında rehber kabul ettiği bir toplumda, o, sosyal ve hatta siyasal hayatında da dini kuralları uygulamak isteyecek, herkesin diğer inançlara saygı gösterdiği bir ortamda, o, hoşgörüsüz ve tavizsiz olacak ve böylece farklı olmaya ve farklı kalmaya çalışacaktır. Aynı örneği, en önemli kimliği bir takımın taraftarlığı olan bir birey için verirse, eğitim, meslek, sosyal statü, gelir durumu, üye olunan dernekler v.s (ki bunların hepsi birbirleriyle bağlantılı kimliklerdir) gibi kimlikleri (farklılıkları) olmayan birey, benlik onayını, ait olduğu taraftar grubu içinde sağlamaya çalışacak ve gerek bu onayı sağlamak, gerekse grup içinde fark sağlamak ve dolayısıyla bu yolla grup içindeki statüsünü yükseltmek için grup norm değerlerine, diğer bütün grup üyelerinden daha sıkı sarılacak

Böylece herkesin tezahürat ettiği bir spor müsabakasında, o, farkı korumak ve sivrilebilmek için küfür edecek, eğer herkes küfür ediyorsa, o, kavga ederek kendini göstermeye, farklılığına ve grup norm ve değerlerine gösterdiği bağlılığı ispata çalışacaktır. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere tek bir kimlik ile benlik onayı görebilme ve gerek ait olunan grubun diğer gruplarla, gerekse ait olunan grubun içinde farklılığın korunabilmesinin yegane yolu, herkesten fazla olarak grup norm ve değerlerine önem verme, onlara kayıtsız şartsız uyma ve eleştirmeden yüceltmeye çalışmaktır. Bu ise aşırılığı yani fanatizmi beraberinde getiren bir olgudur.

2. **Çoğul Alt Kimliğin Sonuçları: İlimlilik**

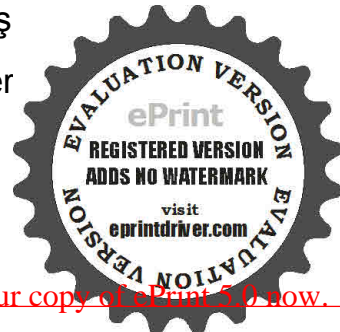
Doğuştan gelen kimliklerine, sosyalizasyon sürecinde, birden çok kazanılmış kimlik ilave eden bireyler için, öncelikle sahip oldukları çoklu kimlikler arasında bir ilişki mevcuttur. Buna göre, kendisine sosyal statü, prestij, maddi ve manevi tatmin ile benlik onayı sağlayan kimliği birden çok olan bireylerde, bu kimlikler arasında, birbirinin önem ve değerini dengeleyici bir ilişki mevcuttur. Bu bireyler, gerek gruplar arası etkileşim sürecinde, gerekse de grup içi ilişkilerde farklı olmak ve böylece statülerini arttırmak için birtek kimlik üzerinde odaklanmaya mecbur kalmayacaklardır. Örneğin, Müslüman (doğuştan gelen) kimliğine sahip olan bir birey, diğer birey ve gruplarla olan ilişkilerinde sadece Müslüman kimliğini kullanmak zorunda kalmayacak, aynı zamanda, örneğin, sahip olduğu işadımı veya öğretim üyesi (kazanılmış) kimliklerini de kullanarak , Müslüman kimlik ç içinde farkı sağlayacak ve bu sayede arzuladığı benlik ona

statü yükselmesini, Müslüman kimliğini biricik hale getirerek ve buna odaklanarak değil, diğer kimlikleri aracılığıyla gerçekleştirecektir. Bireyin aynı zamanda farklı dinsel kimlik sahibi işadamları ve öğretim üyeleri ile olan ilişkilerinde, dinsel kimlikleri arasındaki fark, işadamı veya öğretim üyesi kimlikleri tarafından dengelenecek ve bu kimlikleri aracılığıyla , bu grupların da üyesi olduğu için, gruplar arası ilişkilerde, hem Müslüman kimlik grubunun, hem de işadamı veya öğretim üyesi kimlik grubunun üyesi olduğu için, bu gruplar arasındaki etkileşim sürecinde dengeleyici ve ılımlı bir yol izleyecektir.

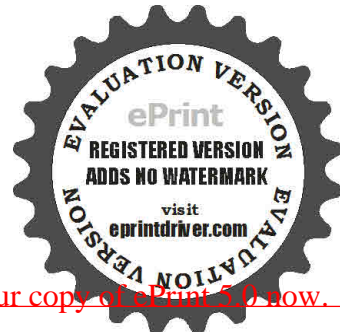
İşte bu nokta, tek kimliklilik ve onun getirdiği fanatizm-radikalizm ile çok kimliklilik arasındaki en önemli farka işaret etmektedir. Tek kimlik sahibi bireyin, o kimliğe odaklanması sonucu diğer kimlik grupları ile arasındaki ilişkinin farkçı yönüne odaklanması ve bu fark sayesinde kendi biricik kimliğini algılaması olgusuna karşılık birden çok kimlik sahibi olan birey, sahip olduğu kimlikler arasındaki ilişkilerde, ılımlı bir yol izleyerek, hem kendi kimliğini olumlu algılamak, hem de birden çok kimlik grubuna üyeliğini ve bunlar aracılığıyla sağladığı sosyal statü ve benlik onayını devam ettirebilmek için, kimlikleri arasında bir konsensüs arayışına gidecektir.

Tek kimliklilik ve çok kimlikliliğin sonuçları arasındaki farkın önemini daha iyi vurgulayabilmek için, güncel bir problem olan "*Güneydoğu Sorunu*" ile ilişkilendirmek yararlı olacaktır. Güneydoğu sorununa genel olarak bakıldığında, Kürt etnisitesine bağlı olan vatandaşların aralarında dahi soruna yaklaş farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. Peki bu fark ner

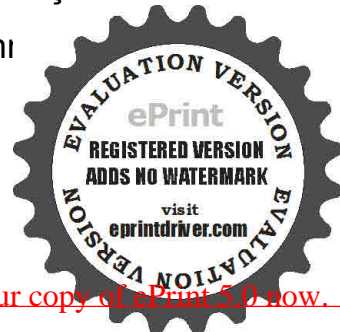
kaynaklanmaktadır? Neden bir kısım Kürt kökenli vatandaşlar, sorunun çözümünü ekonomik ve siyasal alanda ararken, yada bu soruna etnik bir sorun olarak bakmazken, diğerlerinin perspektifi sadece etnik kimlik üzerine kuruludur ve hatta bir kısmı bu konuda radikal-fanatik davranarak terör yolunu seçmişlerdir.

Bakış açıları arasındaki bu farkı, tek kimliklilik-- çok kimliklilik arasındaki fark ile ilişkilendirmek mümkündür. Buna göre; sosyal, ekonomik ve buna bağlı eğitimsel nedenlerden ötürü, doğuştan gelen kimliklerinden başka kazanılmış kimlikleri olmayan bireyler, bu miras kimlikleri üzerine odaklanmaktadırlar. Bu bireyler, içinde buldukları sosyo-ekonomik durumun kötülüğü üzerine düşündüklerinde, Müslüman ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı gibi toplumdaki ortak kimliklerinin, bu sosyo-ekonomik durum üzerinde belirletici olmadığını, çünkü bu kimliklere sahip birçok kişinin ve grubun göreceli bir refah içinde olduğunu görmekte ve içinde bulunulan kötü koşulları etnik kimliklerine bağlamaktadırlar. Tarihin her döneminde olduğu gibi, ezilmişliklerinin nedenini bir tek kimliğe bağlayan bu bireyler de, bu kimlik etrafında birleşerek, birbirleriyle dayanışma içine girerler. Yukarıda da belirtildiği gibi, artık, kazanılmış diğer kimlikleri olmayan bu grup üyeleri için biricik kimlik Kürt etnisitesine bağlı olma kimliği olmuştur. (Aynı olgu biricik kimliğini Türk etnisitesine bağlılık olarak nitelendirenler için de geçerlidir ve bu ikisinden birinin varlığı, öbürünün oluşumuna yol açar ve karşılıklı olarak birbirlerini beslerler.) ve toplumdaki diğer gruplar ile aralarındaki etkileşim sürecinde bu kimlik (farklılık) üzerinde durulmaktadır. Ayrıca bu grup içindeki bireyler , bu grubun

ve değerlerine ne kadar çok sahip olurlarsa, o kadar grup içi statü ve prestij sağlayacaklardır. Bu nedenle radikalizm ve fanatizm, tek fark yaratma aracı olarak karşımıza çıkar. Bu bireyler arasında birçoğu da, kendileri bilinçli olarak bu gruplara katılmayı seçmemelerine rağmen, benlik onayını sağlayabildikleri ve (göreceli ve yapay da olsa) statü sahibi oldukları tek grup bu olduğu için, bu sosyal tatminsizliklerinden yararlanılarak gruba dahil edilmişlerdir.

Soruna diğer bakış açısından yaklaşanlara bakılırsa, bunların doğuştan gelen kimliklerinin yanısıra, birden çok kazanılmış kimlik sahibi olan bireyler olduğu görülebilir. Bu bireyler, Kürt etnik kimliklerinin yanısıra, işadamı, öğretim üyesi, işçi, memur, meslek odası üyesi, dernek üyesi, sendika üyesi gibi diğer kimliklere de sahiptirler. Sahip oldukları bu kazanılmış kimlikler, (örneğin, meslekler) onlara maddi ve manevi olarak göreceli bir refahı da beraberinde getirdiğinden, öncelikle diğer grup ile aralarında, içinde bulunulan sosyo-ekonomik durum açısından farklılıklar vardır. İkinci olarak, birden çok kimlik sahibi olan bireyler, bir yandan Kürt etnik kimlikleriyle o etnik gruba bağlı iken, diğer yandan da örneğin, işadamı kimlik grubuna dahildir ve bölgenin ekonomik gelişimi ve bunu sağlayacak yatırımlar için bölgedeki terörün bitmesini arzulamaktadır ve dolayısıyla şiddet yanlısı kimlik politikası yerine ılımlı ve siyasi platformda yapılacak girişimlerden yanadır. Bunun gibi, çoklu kimliklerde, bireyler sahip oldukları kimlikler arasında ortak noktalara vurgu yaparak , ortak çıkarlar doğrultusunda, ılımlı ve konsensüse dayalı bir ilişki sürdürme eğilimindedirler. Bu konunun daha ayrıntılı inceleni

alt kimliklerin çokluğu ve toplumsal barış bölümünde yapılacaktır.

C. Kimlik ve Toplumsal Örgü

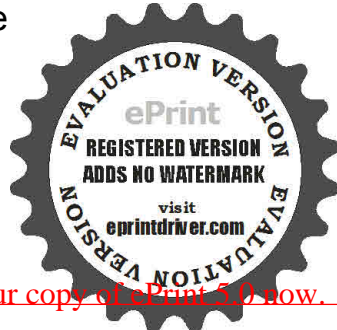
Toplumsal örgü, bir toplumu oluşturan birey ve grupların arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin oluşumunu sağlayan iletişim ağı tarafından oluşturulan bir toplumsal bağıdır. Bu bölümde bireylerin sahip oldukları kimliklerin tekliği yada çokluğuna göre toplumsal örgünün nasıl şekillendiği incelenecektir.

1. Alt Kimliklerin Çokluğu ve Toplumsal Örgü

Bu bölümde, şimdiye kadarki bilgiler ışığında, toplumsal örgüyü imajinatif olarak bütünüyle görebilmek için gruplar, grup içi ve gruplar arası etkileşimi temsil eden şekiller oluşturulmaya çalışılacaktır.

Öncelikle, toplumdaki bireyleri O işaretiyle temsil edelim. Bu durumda bireylerden oluşan gruplar için şu şekli kullanabiliriz:

Bu grubu da grup içi iletişimin yapısına göre "yetke

demokratik "22 olmak üzere iki ana gruba ayrabiliriz.

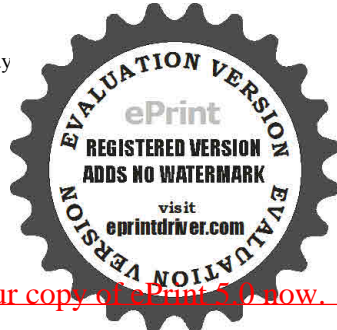
Yetkeci Grup²³

Demokratik Grup²⁴

Şimdi öncelikle, alt kimliklerin azlığı durumunda (örneğimizde bireyler için en önemli ve biricik kimlik, grup aidiyetlerinden doğan kimliktir) yetkeci gruplar arası etkileşimi şekil yoluyla görmeye çalışalım .

²²D.Kretch & E.L Ballachey. Individual in Society, New York: Mc.Graw Hill, 1962. s. 435

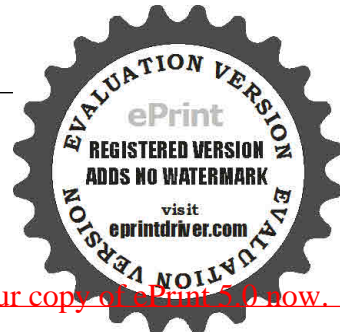
²³ Krech ve Crutchefield'den aktaran: Çiğdem Kağıtçıbaşı. İnsan ve İnsanlar, (Sekizinci Bası), İstanbul: Evrim Yay 1992. s. 220

Bu, gruplar arası iletişim, grup içi iletişimin de tek merkezi olan liderler aracılığıyla şekillenir. Grup üyeleri için en önemli kimliğin, o gruba aidiyetten doğan kimlik olduğu göz önüne alınırsa, grup üyeleri, bu kimlikleri ile kurdukları toplumsal ve grup içi statünün korunması için, grup norm ve değerlerine herkesten çok sahip çıkma eğilimindedir ve diğer gruplarla olan iletişimi, konsensüse dayalı ve ılımlı değil, farkı korumaya ve kendi grubunu yüceltmeye yöneliktir. Bu durumda, gruplar arası iletişim zayıf ve olumsuz niteliklidir. Varolan bu iletişim de liderler kanalıyla yapıldığı için, lider merkezli etkileşim, grup üyelerinin karşılıklı tavırlarında belirleyici olacaktır. Örneğin, iki siyasi parti arası etkileşimde, liderlerin birbirleri ile ters düşmeleri, parti kimlikleri biricik kimlikleri olan grup üyelerinin de tavrının bu yönde gelişmesine neden olacaktır.

Alt kimliklerin azlığı durumunda, bu iletişimi demokratik gruplarda incelersek ;

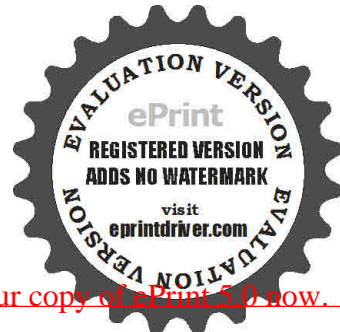
²⁴ibid., s. 220

Bu tip gruplarda, gruplar arası iletişim lider merkezli değil, üyeler arasındadır. Bunun nedeni, grup içi iletişimin de lider merkezli olmayıp tüm üyeler arasında oluşudur. Bu gruplarda, gruplar arası iletişimde, alt kimliklerin azlığı durumunda yine bir üst örnekte olduğu gibi iletişim, farkı korumaya yönelik ve olumsuz nitelikli olacak; tek fark olarak, tek elden yürütülen bir iletişim olmadığı için tavır tek merkezden belirlenmeyecek ve iletişim kanalları sayıca daha fazla olacaktır.

2. **Alt Kimliklerin Çokluğu ve Sık Toplumsal Örgü**

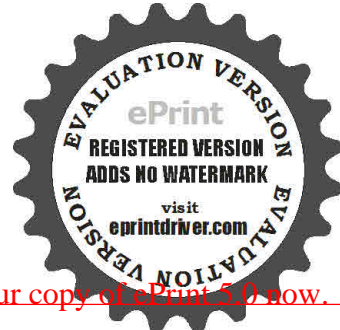
Bir önceki bölümlerde belirtilen gruplarda, grup üyelerinin önem verdikleri ve kendilerine maddi ve manevi tatmin sağlayan birden çok kimliklerinin olduğu durumda, grup içi ve gruplar arası etkileşim şöyle olacaktır:

Bu durumda, kimlik grupları arası etkileşim, grup üyelerinin birden çok kimliği olduğu için daha sık olacaktır. Alt kimliklerin çokluğu ve azlığı durumundaki toplumsal örgüdeki farklılıkları birkaç noktadan ele alarak inceleyebiliriz.

Öncelikle grup içi etkileşimde, alt kimliklerin çok olduğu durumda, lider merkezli iletişim azalacak, grup üyesi bireyler, sadece grup üyeliği kimlikleriyle değil, diğer kimlikleri aracılığıyla da iletişim kurarak (en azından grup kimliği dışındaki iletişimde) liderden bağımsız hareket edeceklerdir. Böylelikle, lider merkezli yetkeci gruplardan, demokratik gruplara doğru bir geçiş yaşanacaktır.

İkinci olarak, gruplar arası iletişimde, bireyler, grup

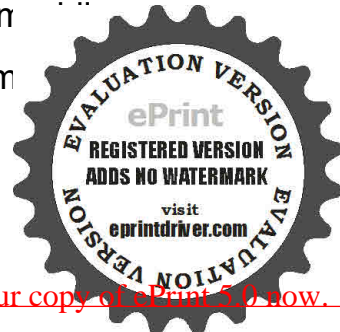
olmaktan kaynaklanan kimliklerinin dışında diğer kimlikleri aracılığıyla, farklı gruplar ve bunların üyeleri ile aralarında ortak bir kimlik alanı olarak (sahip olunan kimlik sayısı ve onlara verilen önem ne kadar artarsa, diğer bireylerle ortak kimlik alanı yaratmak ve dolayısıyla iletişim kurmak o kadar kolaylaşır. Bu konunun ayrıntısına bir sonraki bölümde değinilecektir.) iletişimi bu kanallardan da sürdürecektir. Yukardaki tabloda, her grubun rengi farklı olarak verilmiş, grup üyelerinden, diğer gruplar ve onların üyeleriyle ortak kimlik alanları olanlar, o grubun (veya üyenin grup dışı kimliğinin) renklerine de sahip olarak gösterilmişlerdir. Böylece gruplar arası ve grup içi iletişim kanallarının sayısı artacak ve bunun yanında, bireyler sahip oldukları birden çok kimlik arasında denge kurmaya çalışırken, bunun sonucu olarak da grup içi ve gruplar arası etkileşim, ılımlı ve konsensüse dayalı olacaktır.

D. Alt Kimliklerin Çokluğu ve Toplumsal Barış

Bu bölümde, öncelikle alt kimliklerin çokluğu ve ortak kimlik alanlarının artışı arasındaki ilişkiye değinilecek, daha sonra, artan bu kimlik alanlarının nasıl toplumsal barışın sağlanmasına katkıda bulunacağı incelenecektir.

1. Alt Kimliklerin Çokluğu ve Ortak Kimlik Alanlarının Artışı

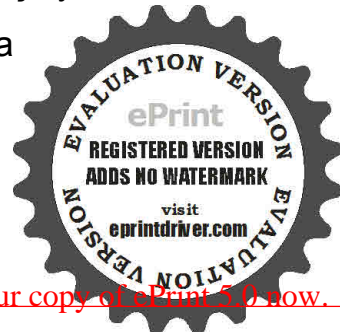
Bir önceki bölümde de şekiller aracılığıyla değinildiği gibi, önem verdiği ve kendisine maddi ve manevi tatmin sağlayan kimlikleri birden çok olan bireyler, bu kimliklerin kendilerine sağladığı statüleri ve böylece sağladıkları benlik onayı ve n ve manevi tatmini sürdürebilmek için, sahip oldukları kim

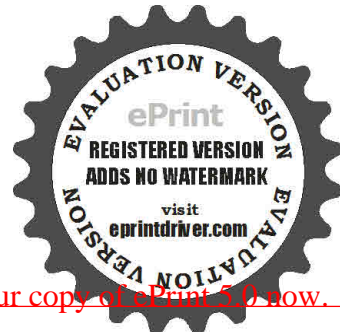
arasında bir denge kurma yoluna gideceklerdir. Bu kimlikler arasındaki birbiriyle çelişir gözükken noktaları törpüleyerek ve birbirleriyle ortak gözükken noktaları ortaya çıkartarak bu dengeyi kurmaya çalışacaklardır. Böylelikle bu bireyler, toplumsal yaşamda, ilişkiye girdikleri birey yada gruplarla - tek kimlik sahibi olan bireylere oranla - daha çok ortak kimlik alanı yaratma şansına sahip olacaklardır. Örneğin, etnik kimliği Kürt, Laz veya Gürcü olan birey, kişi yada gruplarla kurduğu iletişimlerde sadece bu kimliğe bağlı kalmayacak, aynı zamanda sahip olduğu diğer kimlikler (Örneğin, sendike üyesi işçi, mimarlar ve mühendisler odası üyesi mimar, baro üyesi avukat veya Mülkiye mezunu gibi) ile bu kişi ve gruplarla ortak kimlik alanı bulma yoluna gidecektir. Bu durumda bireylerin sahip olduğu kimliklerin sayısı ne kadar artarsa, ortak kimlik alanı bulma şansları da o kadar artacaktır.

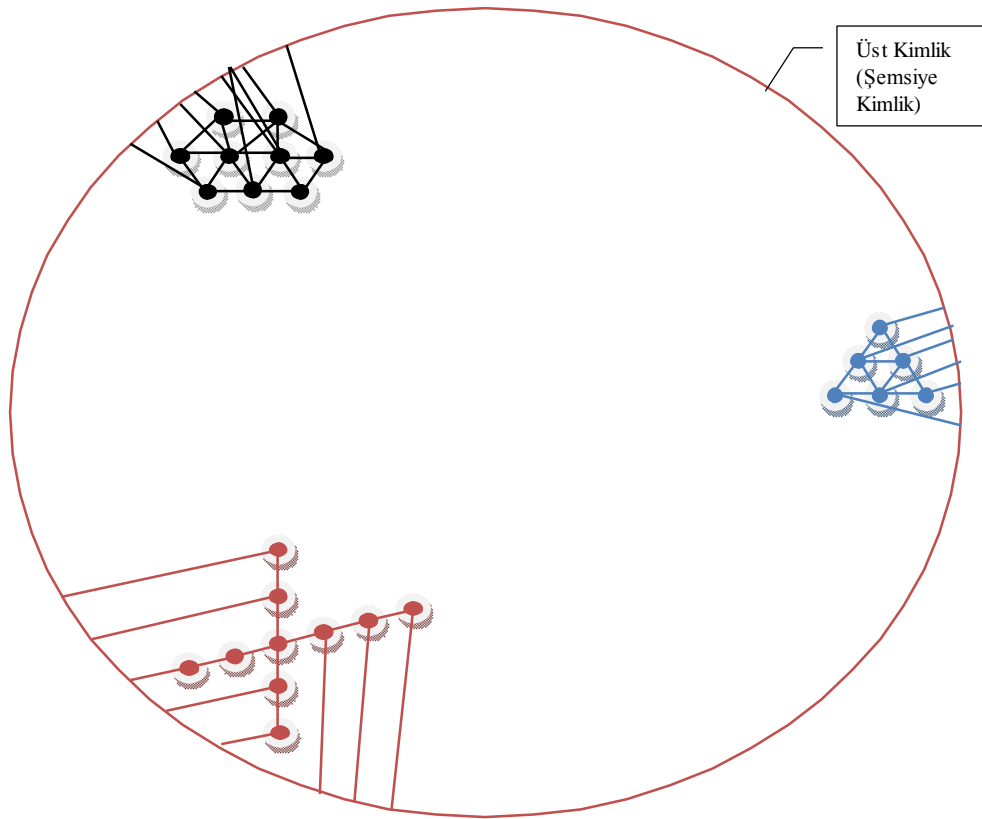
2. Ortak Kimlik Alanlarının Artışı ve Toplumsal Barış

Birden çok kimlik sahibi olan bireyin diğer birey yada gruplarla ortak kimlik alanı yaratma şansı artınca, birey bu ortak alanlar aracılığıyla diğer birey ve gruplarla, ılımlı ve konsensüse dayalı bir iletişim kurabilir. Bunun nedeni, her ortak kimlik alanının, aynı zamanda bir iletişim kanalı olmasıdır. Örneğin, sahip oldukları tek kimlik, etnik kimlikleri olan bireyler arasında kurulacak bir iletişimde, bu kimliklerin birbirinden farklı olması durumunda, aynı zamanda da tek kimliğin beraberinde getirdiği ve önceki bölümlerde değinilen fanatizm olgusu da bu ilişkiye eklenince, (ki o zaman iki farklı - aşırı - etnik milliyetçilik ara

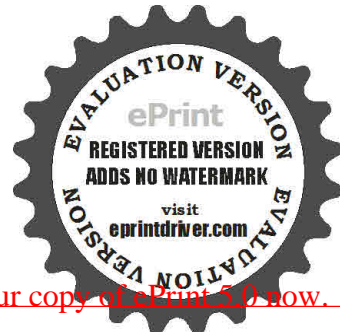
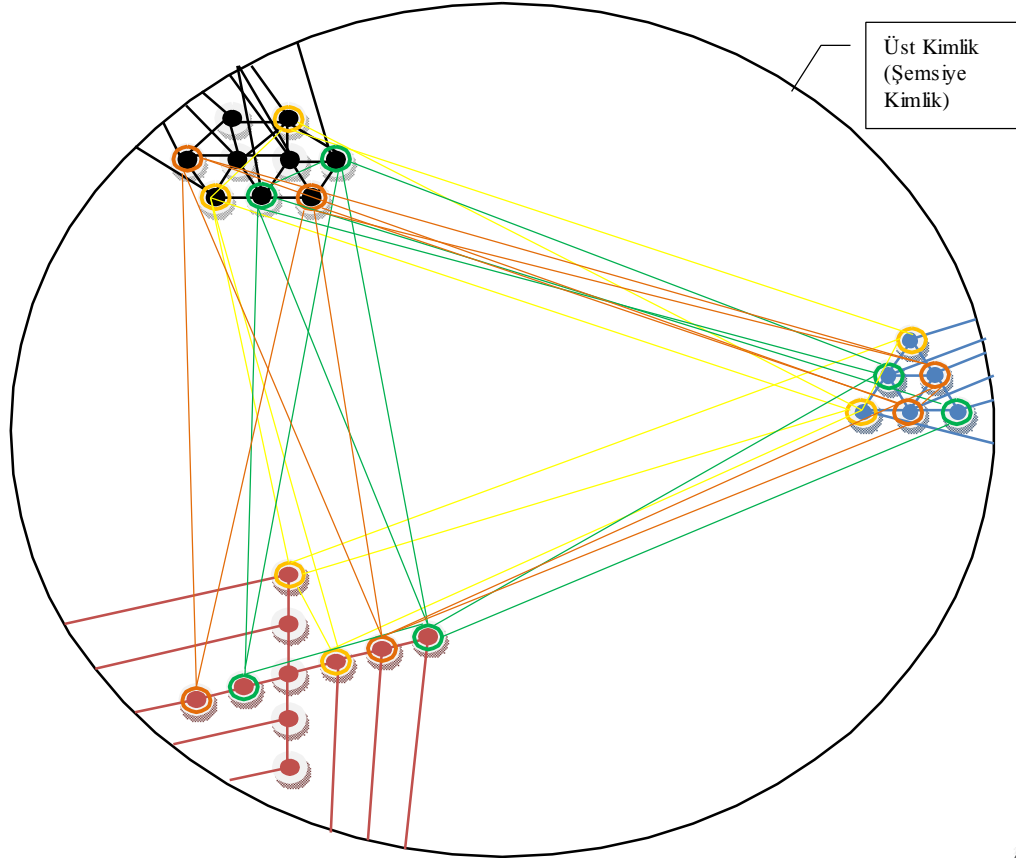

ilişkiden söz edilebilir) çok zayıf ve genelde farkçı vurgu yapar bir biçimde gelişecektir. Bu fark da sahip olunan tek kimlik aracılığıyla yaratılacağı için, bu birey ve gruplar arasında, pozitif nitelikli ve konsensüse dayalı bir iletişim kurulamayacaktır. Farklı etnik kimliklere sahip bu bireylerin, etnik kimliklerinin yanında, kendilerine maddi ve manevi tatmin sağlayan diğer kimliklerinin de olduğu düşünüldüğünde, diğer kimliklerden ortak olanlar aracılığıyla birden çok iletişim kanalları kurulacak ve bu yolla da farklı kimlikler ikinci plana itilerek tolere edilecek ve ortak kimlikler ön plana çıkacaktır. Bu da bir evvelki bölümde, son şekilde ifade edilen çoklu iletişim kanallarının oluşmasına, dolayısıyla toplumsal örgünün sıklaşmasına yarsım edecektir. Alt kimliklerin çokluğu ile sıklaşan toplumsal örgü, ne kadar sık ise, toplumu oluşturan birey ve gruplar arasındaki bağ da o kadar sık olacak ve üst kimliğin (ulusal kimliğin) en zayıf olduğu durumlarda bile toplum, bu sık bağ sayesinde birarada kalacaktır. Ters durumda ise, üst kimlik ne kadar kuvvetli olursa olsun (veya kuvvetli olması sağlanmaya çalışılırsa çalışılsın) alt kimlikler arası bağlar zayıfladıkça, toplum, bir üst kimlik kabuğu içinde birbirinden bağımsız ve hatta birbiriyle çatışma içinde olan birey ve gruplar haline gelecektir.

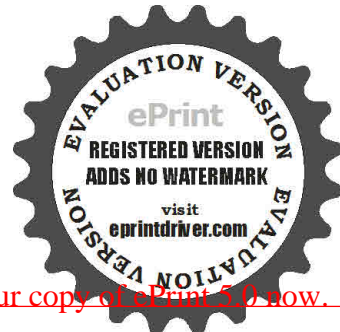
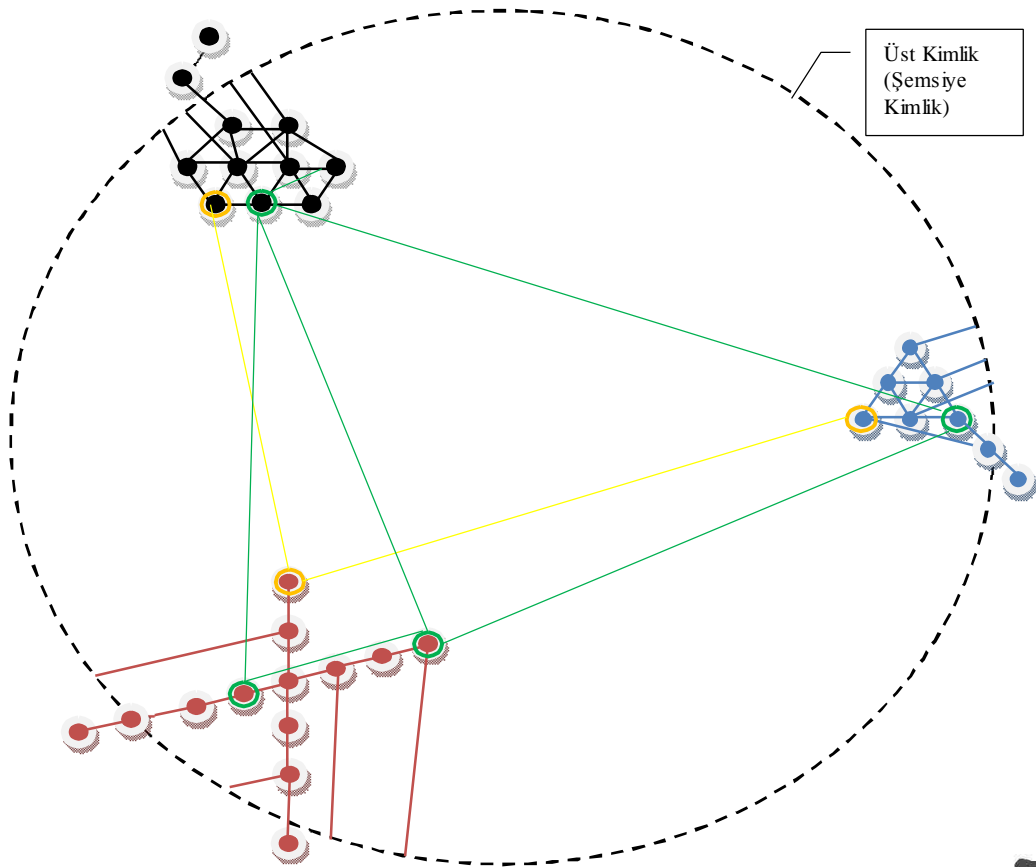

ÜST KİMLİĞİN KUVVETLİ AMA TOPLUMSAL ÖRGÜNÜN ZAYIF OLDUĞU ZAMAN

ÜST KİMLİĞİN KUVVETLİ VE TOPLUMSAL ÖRGÜNÜN SIK OLDUĞU ZAMAN

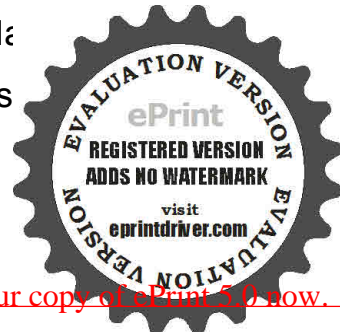
ÜST KİMLİĞİN VE TOPLUMSAL ÖRGÜNÜN ZAYIF OLDUĞU ZAMAN

III. Kimlik Anlayışının Tarihsel Gelişiminin Değerlendirilmesi

Bu bölümde kimlik kavramı, milli kimlik olgusunun ortaya çıkış dönemi olan ulusçuluk hareketlerinin başından itibaren değerlendirilecek, daha sonra sırasıyla Osmanlı imparatorluğunda kimlik yapısı, Cumhuriyet dönemi ve kimlikte gelişmeler ele alınacak ve son olarak da 1970 lerden sonra Türkiye'de kimlik yapısı ve kutuplaşmaları incelenecektir. İncelemede, kimlik olgusunun değişiminde rol alan etmenler araştırılacak ve özellikle sermaye birikimini sağlayan üretim biçimiyle kimliğin yapısı arasında bir bağ olup olmadığı araştırılacaktır.

A. *Ulusçuluk Hareketleri ve Kimlik*

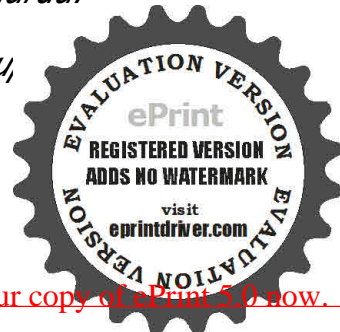
İnsanları etkilemenin üç yolu vardır. Yasa, din ve şiddet. Bunlardan sonuncusu olan şiddet, gerek tiranlık ve despotizm dönemlerinde kendi başına, gerekse diğer rejimlerin içinde yardımcı bir araç olarak günümüze kadar kullanılagelmiş bir metoddur. Din yoluyla insanları etkilemek ise, özellikle ortaçağ avrurasında engizisyon ve kilise mahkemeleri ile gücünü doruğa çıkartmış ve aynı zamanda şiddet gibi diğer siyasal rejimlerle de beraber kullanılabilen bir metoddur. Üçüncü araç olan yasanın kullanımı ise - tam anlamıyla kullanıldığı ve kurumsalla zaman - diğerlerinden biraz farklıdır. Yasa yoluyla ins

yönetildiğinde, öncelikle, tarihsel olarak kendisinden önce gelen dinden farklı olarak, iktidarın kaynağı gökyüzünden yeryüzüne indirilir. Böylelikle yönetim biçimi ne olursa olsun, iktidarın kaynağı aşkın bir güçten kaynaklanmamaktadır. Tarihsel süreç içinde bu evrime bakıldığında, iktidarın yeryüzüne indirilmesi anlayışının, feodalite ve kilisenin gücünü azaltarak, kralların merkezi iktidarını arttırmak amacıyla savunulmuş düşünceler olduğunu gözlemliyoruz. Bu noktada şu soru önem kazanıyor: Kralların merkezi otoritelerini güçlendirmeye neden gereksinim duyuldu? Bu sorunun cevabı için Oran şöyle diyor:

" Ortaçağ üretim düzeninin bozulmasına koşut olarak, bu düzenin egemen öğeleri olarak feodal beyler ve kilisenin zayıflaması ve bir kralın giderek güçlü bir merkezi iktidar oluşturması, canalcı bir önem taşıyor. Böyle bir merkezi yönetimin oluşması demek, kralın egemen olduğu geniş sınırlar içinde güvenle ticaret yapılacak bir ekonomik pazarın ortaya çıkması demektir. İşte İngiltere ve Fransa'da ulus olgusu bu pazarın içinde oluştu. İnsanlar bu pazar birliği içinde, birbirleriyle sıkı ilişkiye girip, aynı gruba üye olmanın bilincine varmaya başladılar. Zorunlu olarak ulusal dil (örneğin, Latince yerine Fransızca), ulusal din, (Örneğin, Katoliklik yerine Anglikanlık), ortak ülkü, ulusal karakter gibi yalnızca o siyasal birimin (devletin) üyeleri için ortak olan özellikler gerçekleştirdiler. Yani burglarda yeşeren burjuvazinin coşkusuyla desteklediği merkezi krallık pazar birliğini, pazar birliği ticaret ve haberleşmeyi, ticaret ve haberleşme ortak özellikleri, bu ortak özellikler de ulus denilen grubun üyesi olma duygusunu doğurdu.

Bu süreç, 4 yüzyıl sürdü. Batı Avru,

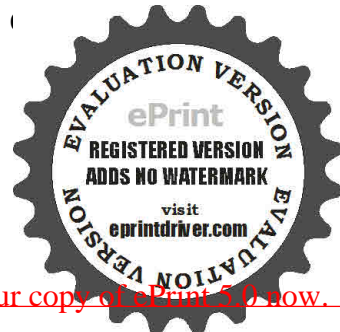

12. yüzyılda başlayan krallıkların güçlenme olayı, ancak 16. yüzyılın sonunda ulusu doğurdu. Ulusal duygu doğmuştu ama, ulusal ideolojinin, yani milliyetçilik ideolojisinin doğması için bu noktadan sonra daha 2 yüzyıl beklemek gerekecekti. Bu süre boyunca dinsel ortaçağın izleri, Aydınlanma Çağı ile silindi. Toplumun bağlılık odağı "Tanrı" kavramından, "Prens" kavramına geçti. Ama burada da kalmadı. Burjuvazi, siyasal iktidarı da 1789'da ele geçirince prens (yani kral) da orta dan kalktı. fakat bu durumda çok önemli bir siyasal sorun ortaya çıkmıştı. Burjuvazi bir yandan yeni bir toplum ve onun otoritesini kurmak zorunda bulunuyor, öte yandan da 18. yüzyılın temel taşı olan özgürlük kavramıyla bağlı bulunuyordu. Ortadan kalkan kralın yerine gelecek olan otorite, artık bireylerden üstün olmadığı varsayılan bir yasa koyucuydu.²⁵

İşte kilise ve feodalite iktidarından, kralın merkezi otoritesine, oradan da yasalara doğru bir devinim izleyen yönetim sürecinin altında yatan en önemli neden budur.

Ulusal devletler ve ulusçuluk olgularının altında yatan en önemli nedenin, pazar ekonomisi için gerekli koşulları sağlamak olduğu düşüncesini izlersek, bugün çokuluslu şirketlerin ortaya çıkmaları ve sermayenin ülke sınırları arasında serbestçe dolaşma ihtiyacını göz önüne alarak, ülkeler arası birlikler, Avrupa Birliği ve globalizasyon söylemlerinin dayanaklarını kolayca görebiliriz. Ayrıca, Avrupa Topluluğunun tek sınır altında bir siyasi birlik olma hedefinden önce, ilk olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu olarak bir ortak pazar ve gümrük birliği topluluğu oluşu da tasarlanan bu siyasi birliğin öncelikli nedenini açıkça

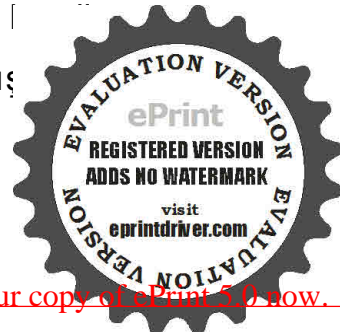
²⁵ Baskın Oran. Atatürk Milliyetçiliği, (Üçüncü Basım), Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993. s. 31-32

koymaktadır.

Dünya üzerindeki toplumlar arasında globalizasyon konusunda bir fikir birliğinin olmaması, bu toplumların ekonomik gelişmişlik düzeylerinin farklılığı ile açıklanabilir. Gelişmiş ülkelerde, güçlü konumda olan burjuvazi, sermayenin sınır ötesi hareketlerinin serbestleşebilmesi ve ulusal kimliğin kendisi için ifade ettiği kavram olan "gümrük duvarlarının" kalkması için globalizasyonu savunurken, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, burjuvazileri yeteri kadar güçlü olmadığı için, bu eksikliği tamamlayabilmek amacıyla, çokuluslu ve yabancı sermayenin rekabetinden korunmak için, gümrük duvarlarının ve dolayısıyla ulusal ekonominin korunmasını istemekte ve bu da ulusçuluk olgusunun hala güçlü neden olmaktadır. Ekonomik gelişmenin eşitsiz oluşu, bir yandan globalizasyon kavramı ve bununla birlikte dünya vatandaşı kimliğini gündemde tutarken, bir yandan da sömürgelemeden yeni kurtularak bağımsızlığını kazanan ülkelerde ve burjuvazisi yeteri kadar güçlenmemiş ülkelerde ulusçuluk akımlarını ayakta tutmaktadır.

Ekonomik gelişmişlik farkları yüzünden ortaya çıkan bu düşünce farklılıkları sadece ülkeler arasında değil, ülkelerin kendi içlerinde de olmaktadır. Örneğin, İspanya'da Bask bölgesi, Türkiye'de Güneydoğu Anadolu bölgesi yada şu sıralar İtalya'da bağımsızlığını ilan eden (ve daha önce Mezzogiorno problemi olarak dile getirilen) bölgelere bakıldığında, Bu ülkelerin içinde, bölgesel gelişmişlik farkları nedeniyle, azgelişmiş bölgelerde yaşayan halk, milli kimliğin (Ulus kimliğinin), [ve azgelişmişliklerine çare olmadığını düşünerek, milli kimlik dış

sahip oldukları diğer alt kimliklere (ki bu örneklerde etnik kimliklere sahip çıkılmıştır) sarılarak az gelişmişliklerini aşmak ve bu yolda gerekirse bağımsızlıklarını ilan etmek gibi girişimlerde bulunmaktadırlar.

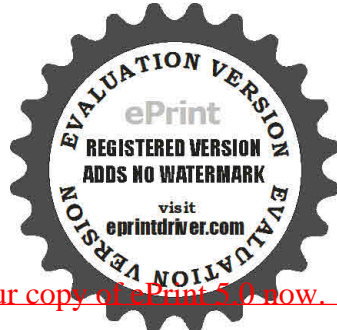
Üst kimlikteki değişim hareketleri, bununla da sınırlı değildir. Örneğin Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, "*Birlik*" üst kimliği ortadan kalkınca, tarihsel olarak bundan evvel sahip olunan etnik kimliklere dönmüş ve her bir etnik kimlik (Kırgız, Azeri, Gürcü, Özbek v.s) bir ulusal kimlik olarak ortaya çıkmıştır.

Bir diğer durum da ulusal kimliğin, kabuk olarak korunmasına rağmen, çeriğinin değişmesidir. Bunun en güzel örneği ise İran'da görülebilir. Şahlık rejiminde ezilen ve fakirleşen halkın, buna çözüm olarak kendilerine sunulan alternatif kimlik olan dini kimliğe sarılmaları sonucu üst kimlik kabuk olarak İran Devleti olarak kalsa da, içerik olarak bir islam devletine dönüşmüştür. Bu noktada ulusu bir arada tutan kimlik İranlı olmaktan çok Müslüman olmaktır.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, ulus kimliği (üst kimlik) ve ulusçuluk hareketleri, ülkelerin ve ülkelerde yaşayan komünitelerin ekonomik durumlarına bağlı olarak değişmektedir.

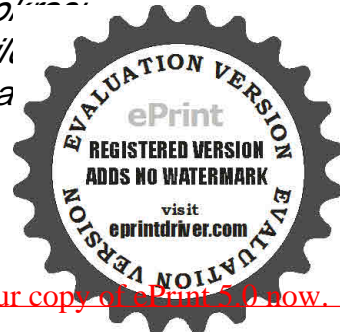
B. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Genel Kimlik Yapısı*

Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki kimlik yapısı konusunda Karpat, şunları söylemektedir:

" Osmanlı Devleti'nin kurucuları şüphesiz ki aşiret kökenli Türk unsurudur. Bu devletin kuruluşunda birinci derecede rol almış gaziler, uç beyleri, sufi babaları ve dervişlerin hemen hemen hepsi, Oğuz boyundan gelen Türklerdir. Ortaya çıkan devlet, aşiret kimliğinden arınmış siyasi bir varlıktır ki bunun benzeri çok azdır. Bu ilk devletin ana kültürü ve kimliğinin kökeni, rahmetli Fuat Köprülü'nün belirttiği ve ondan sonra başka tarihçilerin ve antropologların doğruladığı gibi Türk halk dinidir ki kökenleri Orta Asya Şamanizmine kadar uzanır. Kurulan ilk devlet, her ne kadar hemen hemen tamamı ile Türk unsuruna dayanmakta ise de, kimliğini halktan değil, Müslüman olarak dinden almıştır. Bu kimlik, şehirlerin gelişmesi ve Selçuklu Devleti'nden kalma ve onun yanında Bağdat, Şam, Buhara gibi merkezlerden gelen ulemanın etkisi ile hem derinleşmiş, hem de daha bilinçli sistematik şekil almıştır. Bu arada devlet dilinin Türkçe olduğunu ve öyle kaldığını ısrarla belirtmek gerekir. Ayrıca bu devletin kanun ve hüküm anlayışı, yani padişahın yetkisini kullanmakta olan serbestliği -yani ihtiyaçlara göre karar verme yetkileri- hem Orta Asya, Cengiz Han yasalarından, hem de İslamiyet'in siyaset anlayışından ve ahlakından kaynaklanmaktadır.

Devlet ve toplum, yani idare edenler ve idare edilenler ayrımı onbeşinci yüzyılda başlamıştır. I. Mehmet Çelebi'den sonra devlet daha keskin bir şekilde klasik devirdeki İslam devletlerine benzemek yolunu aramış ve bulmuştur. Devlet hem varlığı hem de meşruiyetini cemaatten yani halktan değil, gördüğü dini vazifeden almıştır. Devleti meydana getiren ana unsur, padişah ve onun hizmetinde olan bürokrasidir. Onların birinci vazifesi dini korumak ve devam ettirmektir. Din u devlet yani din ve devletin bir tutulması buradan gelir. Her ne kadar devletin temel kanunu şariat olmuş ise de bu devlet teokratik yani din adamlarının idare ettiği bir devlet değil, hiç bir zaman da olmamıştır. Din u devlet siya

formüldür ve herşeyden evvel devletin meşruiyetini sağlamak gayesini güder. Her ne kadar devlet dinin hizmetinde görünüyorsa da aslında din devletin hizmetindedir. Dinin devlet hizmetinde bulunmasının dine hanel getireceğini düşünen bazı devlet adamları ve ulema, nihayet bir çözüm bulmuşlardır. Meseleleri tamamı ile dini açıdan ele alarak ve devleti dine taassubunu önleyecek bir makam yaratmak yolunu tutmuşlardır. İşte bu makam, onbeşinci yüzyılda İstanbul Müftüsü olmuş, sonra Şeyhülislamlık (Meşihat) ismini almıştır ki halk buna Fetvahane ismini vermiştir. Ancak meşhur Ebu Suud Efendi ile başlayarak şeyhülislamlık onaltıncı yüzyıl ortalarından sonra devlete tabi bir müessese olmuştur. Böylece din istiklalini yitirmiş, fikir özgürlüğü sufi tarikatlarında muhafaza edilmiştir. Diğer yandan Fatih Sultan Mehmed'in (1453-81) saltanatı ile ve ondan sonra da Osmanlılaşmış unsurlar devlet idaresinde gittikçe geniş bir yer almışlar fakat devletin ana yükü yine Türk unsurunun omuzlarına yüklenmiştir. Onbeşinci yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti'nde yaşayan kimselerin kimliğini devlet şu şekilde tayin etmiştir: Müslümanların kimliğini din, yani İslamiyet ve dinin temsilcisi olan padişaha itaat ve bağlılık tayin etmiştir. Gayri Müslimler ise cemaat olarak, yani din esasına göre millet olarak tanınmışlardır, ama iki özellikle Müslümanlardan ayrılmaya devam etmişlerdir. Hıristiyanlar millet (Ortodoks, Ermeni, Yahudi) olarak, yani bir bütün olarak tanınmakla beraber bir dini topluluk olan millet içinde, aynı zamanda kavim, yani etnik soy grubu olarak, Sırp, Ulah, Hırvat, Bulgar v.s olarak tanınmışlar ve böylece dini kimlik ile etnik kimliklerini bir arada geliştirebilmişlerdir.

Şüphesiz ki Müslümanlar da kendi kavim ve soy farklılıklarını muhafaza etmişlerse de bu farklar hukuken tanınmamıştır. Tüm Müslümanlar bir kavim, yani ümmet olarak devletin dayanağı olmuş. Güncel hayatta Türkler Türkçe, Araplar Ar.

Arnavutlar Arnavutça konuşup, kendi kavim adetlerini ve dillerini muhafaza etmekte devam etmişlerdir. Fakat bu kavim kimliği devlet tarafından tanınmadığı ve herhangi bir örgütlemeye temel olmadığı için uzun vadeli siyasal sonuçlar yaratmamıştır. Asıl önemli olan mesele, ne Müslümanların, ne Hıristiyanları din dışında siyasal anlamda bir Osmanlı kimliğine sahip olmamalarıdır, onlar böyle bir kimliği düşünmüş veya hayal bile etmiş değillerdi. Osmanlı olan yalnız hanedandı ve devlet onun mülkü idi. İşte Devlet-i Ali-i Osman'ın gerçek manası budur. Bu durum ondokuzuncu yüzyıla kadar geniş hatları ile yukarıda belirtildiği gibi idi. İlginç olan mesele siyasal kimliğin mevcut olmamasıdır. Şüphesiz Osmanlı Devleti'nde Müslümanlar arasında dine bağlı bir dayanışma daima mevcut olmuştur. Bu dayanışma, yüzyıllar boyunca siyasal sonuçlar yaratmışsa da, bu dini dayanışmanın bilinçli siyasal bir kimlikten doğduğu söylenemez. Bir kimliğin siyasal bir anlam alması, kişinin o kimliğe subjektif bir değer vermesi ile kabildir ki bu da ancak belirli bir sosyo-politik çerçeve içinde olur ki bu da toprak esasına dayanan ve padişah şahsına bağlı olmayan bir kimliğe sahip merkezi (milli) devlet çerçevesi içinde olur. Eskiden Müslüman tebaa dini esaslara dayanarak padişahın çağrısı ile mülkü korumaya koşardı. Eğer sultan, çağrısını, dinden arındırılmış toprak esasına dayanan devlet, millet veya Türk kavramı adına yapmaya kalksaydı şüphesiz ki o ortam içinde bir sonuç alamazdı, çünkü ne kavim ne millet terimleri ile kişinin kişinin kimliği arasında henüz siyasal bir bağlantı kurulmuş değildi."²⁶

Karpat, Osmanlı'nın siyasal yapısını özetledikten sonra Osmanlılık siyaseti için şunları söylüyor:

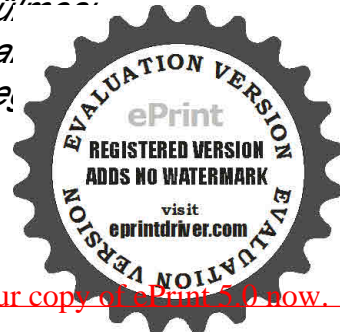
"Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan tüm

²⁶ Karpat. s. 26-28

insanların ilk siyasi kimliği Osmanlılıktır. Bu kimliğin kökü devlet vatandaşlığıdır. Başka bir deyimle, Osmanlı vatandaşı olan herkes din, dil, cins, sosyal sınıf farkı gözetmeksizin Osmanlı kimliğine sahip olabilecekti. Böylece kişiler sultanın kulu olmaktan çıkarak devlet vatandaşı olma hakkını kazanmışlardır. Kökü Tanzimat ve bilhassa 1856 Islahat fermanında bulunan Osmanlılık kavramı, 1864 yılında çıkarılan vatandaşlık kanunu ile tarihte ilk kez Osmanlı ülkesinde yaşayan insanlara devlet eli ile yeni bir kimlik vermekle sonuçlanmıştı. İlk görünüşte oldukça basit görünen vatandaşlık kavramı ve oradan kaynaklanan kimlik, köklü değişmelere ve yeni gelişmelere neden olacaktı.

Osmanlılık kavramının fiili kökü, Osmanlı Devleti'nin modern devlet şekline girmesi için Selim III ve bilhassa Mahmud II 'nin merkezîyetçilik siyasetine dayanmaktadır. Bu iki sultan, Osmanlı Devleti'nin yaşayabilmesi için her alanda yeni kuruluşların getirilmesini ve bu gayelerin gerçekleşmesi için devletin ön planda yer almasını kaçınılmaz bir zorunluluk olarak görmüşlerdir. Tanzimat devrine kadar yürütülen eski tip milliyetçilik , aslında hanedan ve bürokrasinin, ülkenin çeşitli bölgelerinde yaşayan ayan, eşraf ve yerli hanedanlarla işbirliğine dayanmakta idi. II. Mahmud devrine kadar Osmanlı Devleti'nin varlığı, hanedan ve bürokrasinin, türlü grupların liderleri ile yaptığı iş birliğinden kaynaklanmakta idi. Yeni tip merkezîyetçilikte ise devlet ile halk arasında yüzyıllardan beri mutavassıt (intermediary) rolünde olan grupları ortadan kaldırarak bunların vazifelerini merkezi memurlar ve merkezin kontrol ettiği yerli memurlar yüklenmişlerdir. Böylece merkezi devlet, doğrudan doğruya vatandaş ile temas ederek etkisini toplumun her kademesinde fiilen duyurmak fırsatını bulmuştur. İşte ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısında, Bosna'da, Anadolu'da, Irak ve Arabistanda görülen, ayan ve derebey diye tanımlanan kimselerin yok edilmesi ve sindirilmesi, modern merkezîyetçiliğin gerektirdiği bir harekettir. Bu kişilerin "vatan haini" ilan edilmeleri ve bir çoğunun öldürülmesi merkez otoritesine karşı çıkmalarından kaynaklıdır. Yoksa gerçek manada "ihanel'e giriştiklerinden de,

İşte bunun sonucu olarak modern, ulusal devletin ana şartı olan (social homogeneity) -sosyal tesviye- bir dereceye kadar yerine getirilmiş oluyordu. Siyasi anlamda bu tesviye sayesinde mahalli farklar bir dereceye kadar azaltıldığı gibi ekonominin, bölgelere ayrılmış bir şekilde çalışması önlenmiş, ve bir tek birim olarak çalışması sağlanmıştır. Bu gelişmelerin arkasında ise çok daha köklü sosyal yapı değişimleri mevcuttu. Osmanlı Devleti'nin dünya çapında pazar ekonomisine girme süreci 1838 yılında İngiltere ile imzaladığı ticari anlaşma ile çok hızlanmış. Dış piyasanın gıda istekleri Osmanlı Devletini çok büyük miktarda zirai mal üretmek zorunda bıraktığı gibi artan zirai üretim hem tarım ticaretini hem de bu ticaretle uğraşanların kazançlarını arttırmıştır. Devletin geleneksel vergi usulü öşüre dayanarak, yani zirai üretim için onda birini almakla yetinmesi, ticaret kazançlarının önemli bir kısmını vergi dışında bırakmış ve böylece belirli, küçük bir zümrenin -ki biz buna yeni tipte ticari orta sınıf diyoruz- büyük gelir sağlamasını kolaylaştırmıştır.

Yukarıda çok kısa olarak belirttiğimiz sosyal-ekonomik gelişmelerin yanında ve onlara muvazi olarak ve onları destekleyen bir çok hukuki ve siyasi değişimler devlet eli ile gerçekleştirilmiştir ki biz bunlara modernleşme adını vermekteyiz. Bu gelişmelerin sonunda iktisadi çıkar ön plana geçerek sosyal farklılaşma da ona göre olmuştur. Sonuçta ortaya çıkacak olan Osmanlı orta sınıfı üretici ve ticari olarak ikiye bölünmüştür. Bu bölünme aynı zamanda dini ve etnik bir yön izleyerek, büyük ticaret gayri müslimlerin elinde toplanırken, zirai üretim geniş çapta Müslümanların elinde kalmıştır. İşte bunun sonucunda Avrupa devletlerinin desteğini gören Hıristiyan ticaret erbabı arasından çıkan ve bir çoğu Avrupa'da tahsil gören aydınlar, kavim milliyetçiliğinin önderliğini yapmışlardır.²⁷

Karpat'ın da açıklamalarından anlaşılacağı üzere, bu döneme kadar Osmanlı üst kimliği altında yaşayan insanlar, ticaretin ve bunun sonucu olarak sermaye birikiminin getirdiği fark ile birlikte bu birikimi

²⁷ *ibid.*, s. 28-29

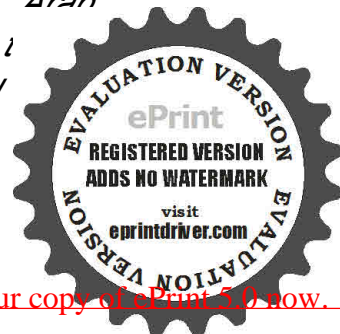

ve onun sonucu olan statü farkını sağlayan kimliklerinin, Osmanlı kimliği değil de etnik kimlikleri olduğunu görünce, bu kimliklerini benimseyerek (subjektif önem atfederek) bu kimlikleri altında toplanmışlardır. Bu kimlikleri, kendilerine maddi ve manevi tatmin sağlayan kimlik haline gelmiştir. Karpap şöyle devam ediyor:

"1805 Sırp, 1821 Yunan ayaklanmaları ve sonraları Bulgar milli hareketleri, geniş çapta bu tüccar ve aydın gruplarının eserleridir. Bu arada 1858 Arazi Nizamnamesi, toprak mülkiyetini yeni bir düzene sokmak için çıkarılmıştır. Arazi Kanunnamesi yalnız miri, yani devlet arazisini hukuki bakımdan düzenlemek ve devlet mülkiyet hakkını korumak gayesini gütmekle beraber sonunda kanun defalarca değiştirilmiş ve özel arazi mülkiyetinin genişlemesini engelleyememiştir. Sonuçta toprakla uğraşan Müslüman halk, toprak sahibi olmak fırsatını bulmuştur. Ecnebilere toprak sahibi olma hakkını veren 1867 yasası pek az uygulanmış, böylece bilhassa Anadolu'da tarım Müslümanların elinde kalmıştır. Büyük uğraşı ile elde ettikleri ürünleri çok düşük fiyatla zengin Hıristiyan ihracatçı tüccara satmak zorunda kalan Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında beliren sosyal gerginlik siyasi nedenlerle gittikçe artmıştır. 1856 yılında Paris ve Londra'da hazırlanarak Sultan Abdülmecid tarafından aynen kabul edilen İslahat Fermanı Hıristiyanlara "eşit" haklar tanıyarak -aslında onları Avrupa devletlerinin himayesine sokmuştur- Hıristiyan-Müslüman farklarını ortadan kaldırmak istemiştir.

İşte 1856'dan sonra tam yürürlüğe sokulan Osmanlılık siyaseti, tüm Osmanlı vatandaşlarını din, dil, mezhep farklılıklarının üzerine çıkmış, yeni bir siyasi kimlik yani Osmanlı kimliği altında birleştirmek gayesini gütmüştür.

Osmanlı kimliği, kişilerin din, soy (etnisite), dil gibi temel kimliklerini bir yana bıraktığı için asla benimsenmemiştir. Bazı Hıristiyan gruplar, Osmanlılık kimliğini bazen hasım gruplara mesela Halep Aran Katolikleri kendilerini eski dinleri olan Ortodoksluğa ıhtida ettirmek isteyen İstanbul Patrikhanesi'ne karşı

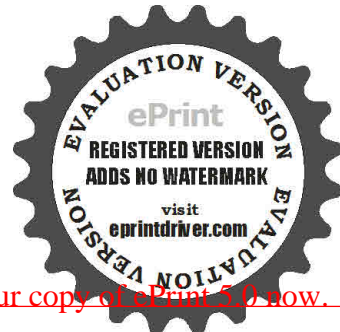

olarak kulanmışlarsa da yine de bu kimliği köklü olarak benimsememişlerdir. Bilakis Hıristiyanlar, Osmanlılık kimliğini bir çeşit asimilasyon tuzağı olarak görmüşlerdir. Buna karşılık Müslümanlar, bilhassa Anadolu'da , Balkanlar'da ve Kafkaslar'da yaşayan Müslümanlar, eninde sonunda Osmanlılığı bir çeşit Müslüman siyasi kimliği olarak benimsemek yolunu tutmuşlardır. Aslında birinci derecede önem taşıyan bu olay rastgele olmamıştır. Bu bölgelerde Osmanlı hakimiyeti, kanunları, gelenekleri devamlı olarak tatbik edilmiştir ve yerli dil, etnik ve soy farkları ile çatışmadan kendine mahsus bir siyasi kültür yaratmıştır. Böylece Müslümanlar arasında Osmanlılık, din çerçevesi içinde hareket ederek tarihi esaslara dayanan bir siyasi kimliğin kökünü atmış oluyordu.

Osmanlı hakimiyeti batı Kafkaslara, bilhassa onaltıncı yüzyıldan sonra yayılmıştır. Bu hakimiyet sayesinde Müslümanlık Kafkaslara yayılmış, yüzlerce kabilelere bölünmüş Kafkas halkına, kabileler üstü bir Müslüman yani fiiliyatta Osmanlı kimliği vermiştir. İşte ondokuzuncu yüzyılda devlet ilkesi şeklini almış Osmanlılık, aslında tarihte oluşmuş fakat şuurlu altında yaşamış tarihsel, kültürel Osmanlılık kimliğini, bilinçli bir kimlik haline sokmuştur. Böylece Osmanlılık-Müslümanlık kimlik terkihi Müslümanlar tarafından benimsenmiştir ki bu kimliğin en büyük savunucusu Namık Kemal'dir. Onun "Vatan Yahut Silistre" adlı 1873'de yazılan piyesi, Osmanlı Müslüman kimliğinin en açık ifadesidir. Osmanlılık aynı zamanda ilk defa olarak vatan kavramının genişleyip yerleşmesine ve maddi siyasi bir şekil almasına yol açmıştır. Artık vatan, bir kişinin doğduğu köyü, kasabayı değil, Osmanlı Devleti'nin hakim olduğu tüm toprakları ifade etmektedir. Ayrıca Osmanlılık, yani "Osmanlı" terimi yalnız bir hanedanı ifade etmekten çıkmış, tüm Osmanlı tarihini kapsayacak bir şekil almaya başlamıştır.²⁸

Karpat'a ek olarak şunları söyleyebiliriz ki; Osmanlı Devleti'nde, devletin meşruiyeti dine dayandığı için Müslümanlık

²⁸ *ibid.*, s. 29

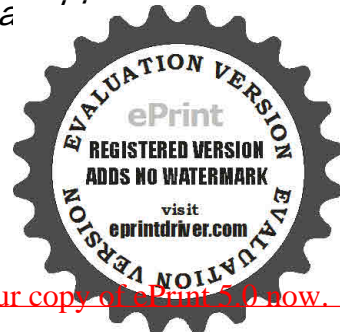

her dönemde ve hatta ulusal kimliğin yerleştirilmeye çalışıldığı son dönemlerde dahi bu kimlikten (ulusal kimlik, üst kimlikden) daha önemli ve üstte yer almıştır. Ayrıca ulusal bir pazarın tam olarak oluşmamış olması ve az da olsa oluşan pazarın gayrimüslimlerin elinde oluşu, Müslümanların ticaretle dinsel ve buna bağlı siyasal ve geleneksel nedenlerden ötürü uzak oluşları, onların bu pazar sayesinde ortak çıkar ve bunun getirdiği aidiyet bilincine ulaşmalarını engellemiştir.

1838'de İngiltere ile imzalanan ticari anlaşma ile Osmanlı İmparatorluğunun pazar ekonomisine girme süreci hızlanmış ve bunun sonucu olarak bu ekonomiye bağlı olarak ticari kazanç sağlayan kesim ise bu değişimle beraber kimlik kabuklarını da değiştirmişlerdir. Osmanlı'nın ilk burjuvasisi olan Gayrimüslimler, kendilerine bu ekonomik düzey farkını sağlayan etnik kimliklerine sarılarak ayrılıkçı hareketlere girişmişlerdir. Osmanlı'nın küçük burjuvasisini meydana getirenler (doktor, yazar, bürokrat v.s ki bunların en önemlileri bürokratlardır) da üst kimlik kabuğunu değiştirme, en azından dönüştürme yoluna gitmişlerdir.

Bu dönemde aydınlar arasında ortaya çıkan yeni kimlik önerilerini görmek için Akçura'ya bakılabilir. Akçura, o dönemde gündemdeki üç tür kimlik siyaseti anlayışını şöyle özetler:

"Birincisi, Osmanlı hükümetine tabi çeşitli halkları temsil eden bir birliği, bir Osmanlı Milleti'ni oluşturmak, ikincisi hilafet hakkının Osmanlı hanedanında oluşundan yararlanarak bütün Müslümanları bu hükümetin yönetiminde politik olarak birleştirmek, üçüncüsü ise ırk temeline dayana

*Türkçülük politikası oluşturmak.*²⁹

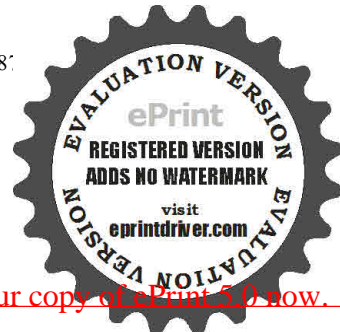
Akçura'nın da belirttiği bu üç siyaset tarzından -üç kimlik seçeneğinden- ilki olan Osmanlıcılık, imparatorluk sınırlarında yaşayan halk için, o güne kadar sadece saray hanedanının kimliği olması, Müslüman ve gayrimüslim halkın dini kimlikleri ile ayrılması, gayrimüslim halkın da etnik kimliklerini muhafaza etmeleri nedeniyle başarılı olamamıştır. İslamcılık kimlik seçeneği ise, Müslüman tebaayı birarada tutsa bile, ticareti ve dolayısıyla sermaye birikimini elinde tutan kitle olan gayrimüslimleri dışlayacağı için hem ayrıma hem de Osmanlı'nın ekonomik hayatında olumsuz etkilere neden olacak bir kimlik alternatifidir. Türkçülük ise, ırk esasına dayandığı müddetçe, İslamcılık gibi ayrımcı bir nitelik kazanacaktır. İrk esasına dayanmayan bir Türkçülük ve ulusçuluk hareketine ise bir sonraki bölümde ele alacağımız Atatürk ve Cumhuriyetin kuruluşunda değineceğiz.

C. Cumhuriyet Dönemi ve Kimlikte Değişmeler

Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet dönemindeki uluslaşma ve ulusal kimlik oluşturma çabaları incelenirken üç unsurun üzerinde durulmalıdır. Bunlar, içinde bulunulan koşullar, arzulanan üst kimlik ve bu doğrultuda yapılanlardır.

Öncelikle Kurtuluş Savaşı sırasında içinde bulunulan duruma değinilmelidir. Bu dönemin herkesçe bilinen maddi

²⁹Yusuf Akçura. *Üç Tarz-ı Siyaset*, (İkinci Basım), Ankara: Atatürk Kültür ve Tarih Kurumu, T.T.K Yayınları, 198: .37

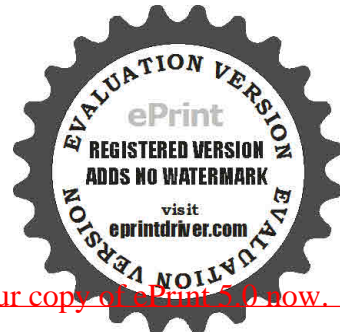

zorluklarının yanısıra, konumuz açısından önemli olan yanı, bir milli bilincin olup olmadığı ve varsa düzeyinin ne olduğudur. Bu konuda Baskın Oran, dönemi incelerken köylüler, eşraf ve aydınlar açısından ulus ve ulusçuluk bilincini ayrı ayrı incelemekte ve şöyle demektedir :

"Halk kitleleri arasında milliyetçi duygu çok zayıftı. Bu zayıflık iki nedenden kaynaklanmaktaydı. Bir kez, Anadolu'da bir ulusal pazar oluşmamıştı. Sivas ve Konya'nın buğdayları çürürken, Anadolu'nun kuzeyi, Rusya ve Balkanlardan tahıl getirerek besleniyordu. Hatta 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde çiftçi temsilcileri, bu gereksinimin Anadolu'nun öz kaynaklarından sağlanması önerisinde bulunmuşlardı. Böyle, ulusal pazarın oluşmadığı, dolayısıyla ne insanların dağın ötesindekiyle kaynaşabildiği, ne de onların memleketini, kendisinin memleketi sayabildiği bir ülkede, bütün Anadolu'yu içerecek bir vatan kavramının olmaması doğal varsayılmalıdır.../ Milliyetçilik hareketi, milliyetçi duygu ile milliyetçi ideolojinin bir noktada kesişmesi üzerine ortaya çıkan bir olgudur. Biri eksik olursa, milliyetçi devinim diye bir şeyden söz edilemez. Kuvayı Milliyecilerin bu davranışı, milliyetçi duygunun henüz oluşmadığını, yapılan direnme eyleminin ancak bir "ilkel protesto hareketi" sayılabileceğini göstermektedir. Demek ki Kurtuluş Savaşı ortamında Anadolu'da ulusal ekonomik pazarın oluşmamasından kaynaklanan bir milliyetçi duygu eksikliği vardır.³⁰

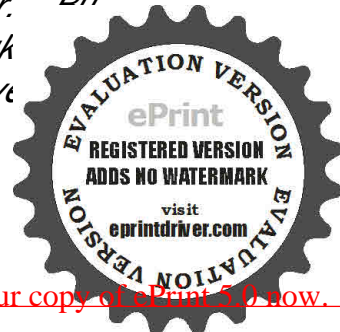
Oran, köylülerin milliyetçilik duygusu yokluğunda, Kurtuluş Savaşına destek vermelerini iki nedene bağlamaktadır. Bunlardan birincisi, işgalcinin dininin farklı olması, ikincisi ise Anadolu'daki azınlıklara duyulan tepki (gelecek Rum ve Ermenilere topraklarını kaptırmama) olduğunu belirtmektedir.

³⁰ Oran. s. 76-82

İncelemenin ikinci bölümü olan eşraf ve milliyetçilik için ise Oran şunları söylüyor:

" Anadolu'nun egemen tabakasını oluşturan eşraf terimini iki grubu kapsar biçimde değerlendirmek gerek. Birincisi, toprak ağaları, aşiret reisleri ve din adamları, ikincisi de kasabada ticaret yapmakla birlikte toprakı mülkiyetiyle ilişkilerini kesmemiş olan zenginler. Kurtuluş Savaşı açısından özellikle önemli olan ikinci grup, yüzyıllar boyu gerek maddi güçlerine dayanmak ve gerekse halk kitleleri üzerindeki etkilerini kullanmak yoluyla merkezi hükümete, Anadolu'nun gerçek yerel egemeni olduklarını kabul (ve bunu "ayan" adı altında tescil) ettirmiş kişilerden oluşmaktadır. Ayanlar ve eşraf, burjuvazinin tersine bir sınıf bütünü oluşturmazlar. Genellikle birbirini çekemeyen ve rekabet içinde bulunan bu insanlar, Kurtuluş Savaşı sırasında da bu özelliklerini sürdürmüşler, eşreftan biri Kuvayı Milliyeci ise, diğeri İstanbul Hükümeti yanlısı olabilmıştır. Yine düşmana karşı çıkma konusunda da bu durum görülmektedir. Yine, bir burjuvazinin tersine, eşraf bilinçsizdir.../ Bilinçsizlik doğal olarak arkasından ihaneti de sürüklemektedir. Eşraf genellikle işgalcinin kendine iyi davrandığı, işini ve toprağın elinden almaya kalkışmadığı yerlerde (özellikle İtalyan bölgesinde) Mustafa Kemal Paşa'ya karşı çıkmıştır. Örneğin, Konya'ya bağlı yirmiyedi köyün eşrafı, İngiliz komiserine mektup yazarak kendilerini Kuvayı Milliye'den kurtarmalarını istemiştir.../ Milliyetçilik gibi kavramları bir yana bırakarak, sırf eşraf çıkarı gözüyle duruma bakarsanız bu insanların niye böyle yaptıklarını anlatacak bir nadan yok değil. Bu da çoğu kez ipten kazıktan kurtulmuş, suç işlemiş kimselerden oluşan Kuvayı Milliyecilerin, "kurtardıkları" kasabaları çekirge geçmişe benzetmeleri ve vergi alıyoruz diye halkı (doğal olarak özellikle eşrafı) soymalarıdır. D.. örneklerden çıkarılacak sonuç şudur; Tıpkı yuk incelenen köylü kitleleri gibi, eşraf da milliyet

*duygusundan yoksundur. Ama köylüden farklı olarak, çıkarlarını o yönde gördüğü zaman düşmanla işbirliği yapmaktan çekinmemiştir.*³¹

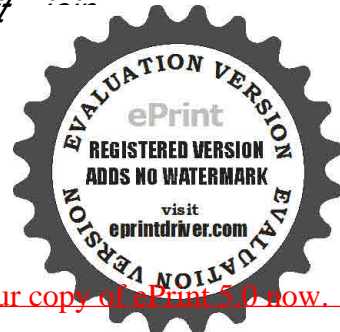
Yukarıda Baskın Oran'ında belirttiği gibi Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu'da milliyetçilik henüz oluşmamıştır. Köylü ve eşrafın işgale karşı çıkmaları ve bölgesel direnişler, daha çok "din elden gidiyor" mantığı ile ve işgalcilerin bizzat köylü ve eşrafın malını elinden almaya kalktığı zamanlar meydana gelmiştir. Bu olgu, daha sonra Kuvayı Milliye'den düzenli orduya geçişte ve Sivas Kongresi'nde alınan kararlar ile bölgesel savunmadan vatan savunmasına geçişte birçok zorluğun ortaya çıkmasına ve o günkü koşullarda Mustafa Kemal'in önderlik ve taktikçilik vasıflarını kullanarak , varolan durumu iyi değerlendirmesi sonucu, yeri geldiğinde kitleleri harekete geçirebilmek için din olgusunu kullanmasına neden olacaktır. Ayrıca, Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve İstiklal Mahkemelri incelendiğinde, Kurtuluş Savaşında milliyetçilik duygusunun yokluğunda insanların savaşa katılmalarının nasıl sağlandığı anlaşılacaktır.

Son olarak dönemi tam anlamıyla kavrayabilmek için, toplumda önemli işlevi olan küçük burjuvaya ve aydınlara değinmek gerekir.

Oran, küçük burjuvayı şöyle nitelendiriyor:

"Küçük burjuva denince, birbirinden çok farklı iki anlam akla geliyor. Birincisi, bu terim burjuvadan göreli olarak daha küçük üretim araçlarına, daha küçük üretim kapasitelerine ve daha az düzeyde emek kullanma olanağına sahip bir kesit

³¹ ibid., s. 83-85

kullanılır.../ Burada sözü edilen anlam bu değildir ve günümüzde küçük burjuva denince anlaşılan şey, bürokratik, serbest meslek sahipliği (gazeteci, avukat, doktor v.s) gibi mesleklerdir. Bütün bu meslek grupları içinde, küçük burjuvazinin burada sözü edilen anlamında bizi en çok bürokratlar ilgilendirmektedir. Çünkü öteki meslek sahipleri, hernekadar sistemle yakından ilgilense de, devlet aygıtını işletmesi nedeniyle, bürokrat kadar sistemi etkilemeye uygun bir konumları yoktur.³²

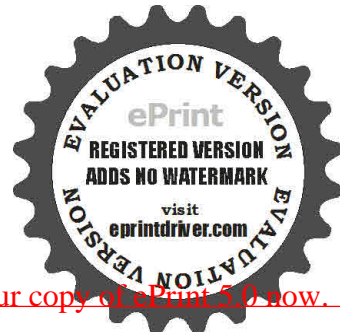
Oran bu tanımlamayı yaptıktan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine uygun olarak az gelişmiş ülke aydınını küçük burjuva olarak belirliyor ve bu doğrultuda küçük burjuva aydınının milliyetçilik duygusu ile olan ilişkilerini ve dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki milliyetçilik hareketlerini inceliyor ve şu sonucu çıkarıyor:

"Az gelişmiş ülkelerde küçük burjuva denince akla ilk gelen kavram aydınlardır. Az gelişmiş ülkelerde sınılaşmış yapı olmadığı için, aydınlardan sanayi toplumunun değil, bu toplumun eğitiminin yarattığı bir kesimdir. Kişi bu eğitimi ya ülke dışından ya da ülke içindeki batı eğitimi veren okullardan alır. Böylece Kautsky'nin güzel tanımıyla "Modernleşme kendi ülkesine ulaşmadan modernleşmenin ürünü yani aydın olur."³³

Oran, bu aydınların sahip oldukları nitelikleri kullanarak devlet aygıtının işleyişinde yer sahibi olabilmek için, kendi seviyelerinden gerideki toplumu kendi seviyelerine getirme ve böylece kendilerine ihtiyaç duyulacak bir düzeyi yaratma çabası içinde olduklarını, bunun için de tek seçeneklerinin "ilericiliği" ve

³² *ibid.*, s. 87-88

³³ *ibid.*, s. 90

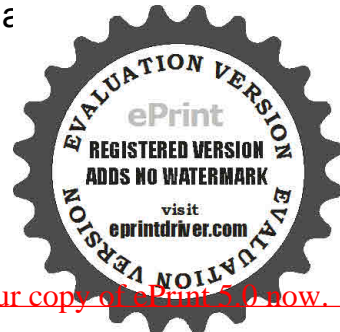
"*batıcılığı*" savunmak olduğunu söylüyor.

Oran, aydınların bu ilericilikleri ve batıcılıkları ile milliyetçilikleri arasındaki bağı da şöyle dile getiriyor:

*"Aydınların, ülkenin dış ilişkileri ile ilgili tutumu konusunda karşımıza çıkan anahtar, emperyalizm kavramıdır. Az gelişmiş ülke aydınlarının milliyetçilik ideolojisi ile olan organik bağı da bu kavram aracılığıyla kurulmaktadır. Aydınların emperyalizm konusundaki tutumu, onun milliyetçilik ideolojisinin içedönük yönüne hem benzerlik gösterir, hem de ondan ayrılır. Aydınların emperyalizm konusundaki tutumu, hem içerideki tutumu gibi çelişkilidir, hem de bu çelişkiye karşın, içe karşı olan tutumunda rastlanmayan bir belirginlik söz konusudur. daha açık söylemek gerekirse, içerde hem sınıflararası hem sınıflarüstü nitelikler gösteren ve bu nitelikler arasında durmadan gidip gelen aydın, emperyalizm konusunda da batıya hayranlık ve batıya karşıtlık gibi bir çelişki taşımakta, fakat bu iki niteliğin ikisini de her an birlikte yaşamak gibi bir kararlılık, bir belirginlik göstermektedir."*³⁴

Oran'a göre bu karşıtlık-hayranlık ikilemi, üç noktada incelenebilir; Bunlardan *birincisi*, aydınların batı eğitiminin ürünü olmaları ve dolayısıyla bu eğitimin onlar üzerinde silinmez etkiler bırakması, bununla birlikte onları aydın yapan batılı fikir ve becerileri (bağımsızlık, akılcılık ve eleştiri) uygulamaya yeltenince batının karşılarına dikilmesi; *ikincisi*, aydınların kendi ülkelerine yabancılaşmaları ve bu yabancılaşmayı ortadan kaldırmak için kendi ülkelerini batılılaştırmaya niyetlendiklerinde, karşılarında ilk ve herşeyden önce batıya siyasal bağımlılığı bulmaları; *üçüncüsü* ise, batının az gelişmiş ülke aydınla

³⁴ *ibid.*, s. 94

eğitim, görenek ve giyim gibi birçok konuda kendisiyle özdeşleşme olanağı tanıdığı halde, sırf rengi daha koyu diye aşağılanmasıdır.

Oran, bu üç sürtüşme noktasının gelip milliyetçilik ideolojisinde toplandığını ve bu üç noktanın azgelişmiş ülkelerdeki milliyetçilik ideolojisinin  işlevini saptadığını söylüyor. Ona göre:

"Bu üç işlevden birincisi, smrgeciyi hemen ülkeden atmak yani siyasal bağımsızlık istemek olmuştur. böylece aydın, kendisinden sakınılan siyasal iktidarı ele geçirecek ve sınırları yabancılara kapalı siyasal bir birim içinde üst düzeydeki işler üzerinde tekel kuracaktır. İkinci işlev , sömürgecinin atılmasıyla ülkeyi modernleştirme amacına yöneliktir. Modernleşmeden kasıt, siyasal ve ekonomik açıdan batının yapısına benzemek ve böylece onun düzeyine ulaşacak biçimde gelişmektir. nc işlev, smrgrcinin azgelişmiş ülke halkını ve aydınını aşağılamasından doğmuştur ve aşağılanma nedeniyle zedelenen benliğini özgünlük savıyla onarmak ve ona olumlu bir kimlik vermek biçiminde oluşmuştur."³⁵

Bu çelişki konusuna değinen bir diğer yazar da Güleç'tir. Güleç şöyle diyor:

"Onsekizinci yüzyıldan başlayarak sürekli olarak gündemde olan reform girişimlerini yürüten Osmanlı bürokratları, bir yandan yönettikleri devlet örgütünü modernize etmek isterken, öte yandan da kültürel kimliklerini hep "Osmanlılık" ve "İslamlık"ta bulmaktan kaçınmamışlardır. Başka bir değişle, psikososyal kimlikleri batılı devlet adamı kimliğindeyken, kültürel kimlikleri, geleneksel-tutucu özellikler göstermektedir. Kısacası Osmanlı tanzimatılarının devlete dönük yüzü batılı iken, topluma dönük yüzleri doğulu

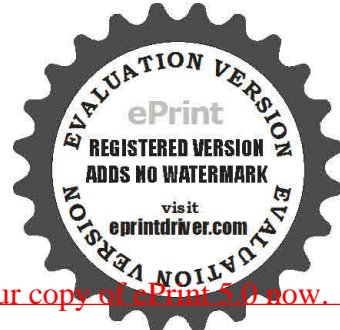
³⁵ *ibid.*, s. 95

*kalmıştır.*³⁶

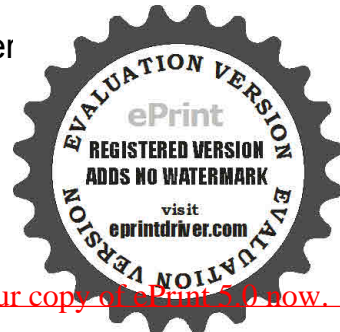
İşte bu ortamda gerek köylü ve eşrafın milliyetçilik bilinçlerinin oluşmaması, gerekse de aydınların topluma dönük yüzünün hala doğulu olması, Mustafa Kemal'i, yeni bir ulusal kimlik yaratma çabasında, radikal değişimler yapmaya yönelmiştir. Altıyüz yıllık Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi, kültürel ve dini kimliğini bir çırpıda değiştirmek, yeni bir isim altında ulusal bir kimlik yaratma çabaları, bu nedenle uzun ve sancılı bir sürece neden olmuştur. Bağımsızlık kazanıldıktan sonra yaratılan yeni ulusal (üst) kimliği ayakta tutabilmek, daha önce de belirtildiği gibi ancak bu kimliğin insanlara maddi ve manevi bir tatmin sağlaması ile mümkün olabilecektir. Bu nedenle, yapılan kültürel reformlar, ekonomik gelişme ve refah artışı ile desteklendiği sürece insanlar için bir anlam ifade etmektedir. Ulusal kimlik oluşturma süreci sonucu ortaya çıkan ulusal sınırlar ve bu sınırlar içindeki ekonomik gelişme, burjuva yaratılma ve desteklenme çabaları ve bununla birlikte korumacı gümrük duvarları, ulusal ekonominin ve dolayısıyla yaratılmaya çalışan burjuvazinin, milli kimliğe yaklaşmasına yardım etmiştir. Yeni kurulan ulusal devlet, aydınlara yönetimde yer verdiği ve batılı bir yapıya ulaşma hedefinde olduğu için aydınlar tarafından da destek ve kabul görmüştür. Tarım reformu, subvansiyonlar, sulu ve makinalı tarımın devlet eliyle sağlanmaya çalışılması, köylüleri de bu kimliğe yakınlaştırmıştır. Bu kimlik aracılığıyla sağlanan menfaatler, vazgeçilmesi gereken alışkanlıklardan (fes giyme, eski yazı, kıyafet, v.s) daha kuvvetli olduğu sürece bu yeni kimliğin

³⁶Cengiz Güleç. Türkiye'de Kültürel Kimlik Krizi, Ankara: Verso Yayınları, 1992. s. 26

toplumsal tutunumu sürmüştür. Bunun yanında eski kimlikleri (özellikle dini kimlikleri sayesinde kurdukları otorite ve sağladıkları maddi ve manevi tatmin) sarsılan ve yeni ulusal kimlik aynı oranda kendilerine maddi ve manevi tatmin sağlamayan bazı aydınlar, komutanlar, din adamları ve bürokratlar da zaman zaman bu yeni kimlik ve onun kurucusu Mustafa Kemal'e karşı bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Ulusal kimliğin oturma süreci içindeki en önemli sarsıntılardan biri, ikinci dünya savaşı sırasında yaşanan kıtlıkla ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, ulusal kimliği kuran ve ilkeleriyle özdeşleşen Atatürk'ün partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin (ve onun başında olan İsmet İnönü'nün) aldığı bazı önlemler (karne uygulaması, yüksek vergi v.s), daha tam anlamıyla yerleşmemiş olan ulusal kimliğin, onun sağladığı maddi ve manevi tatminin azalması ile orantılı olarak sarsılmasına yol açmıştır. Çok partili hayata geçişte, bu dönemde muhalefet partisi olan Demokrat Parti, ulusal kimliğin sağladığı tatminin azaldığı bir ortamda, eski kavramları (arapça ezan v.s), popülist yaklaşımları (verginin azaltılması v.s) ve halkın anlamadığı ve doğrudan menfaat temin etmediği kavramlar yerine halka yakın kavramları (plan değil pilav) kullanarak iktidara gelmiş ve bundan sonra uzun bir dönem hem yaratılan ulusal kimlik, hem de bunu besleyen ilke ve inkılaplar, ekonomik ve kültürel beslenme kaynaklarını yitirmiş ve milliyetçilik sadece ideolojik olarak sürdürülmeye çalışılmıştır.

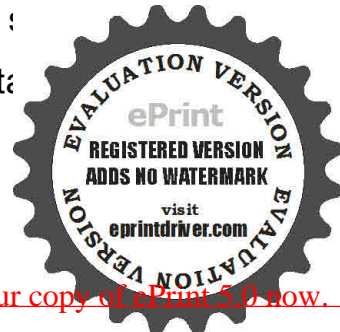
1961 Anayasası da o dönemde dünyada yeşeren birçok fikir akımının ve bunlara bağlı özgürlükçü anlayışın etkisiyle, yeni bir gelişme ve modernleşme atılımına hukuksal zemin hazırlayan bir belge olarak karşımıza çıkmıştır. Burada dikkat edilmesi ger

nokta, bu anayasayla oluşturulan özgürlükçü ortamın da tek başına ulusal kimlik üzerinde olumlu yada olumsuz etkisinin olmadığı, o döneme kadar ve o dönemde ulusal kimlikten sağlanan maddi ve manevi tatminin derecesinin, bu dönemde ve öncesinde ortaya atılan alternatif ideoloji ve kimliklerin çekiçliliklerinin birbirlerine olan oranıdır. Yukarıda sayılan nedenlerle, batılılaşmanın tam olarak gerçekleşmemesi, bazı tarihi ve kültürel mirasların korunamaması ,toplumun (ondan menfaat sağlayan ve bununla beraber değerinden umduğunu bulamayan) bir kesiminin dinsel kimliklerine, ulusal kimlikten daha çok bağlı olmaları ve yeni gelişen alternatif ideolojiler, toplumda ulusal kimlikle tatmin edilemeyen duyguların tatmininde birer araç olarak yerlerini almalarına yol açmıştır.

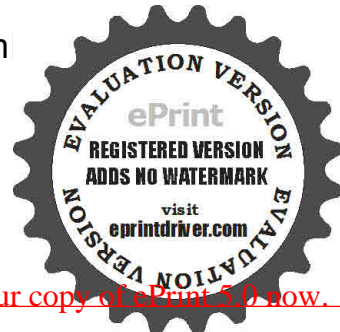
D. 1970'lerden Sonra Türkiye'de Kimlik Kutuplaşmaları

1961 Anayasası'nın özgürlükçü ortamı, ekonomik gelişme ile desteklenemeyen sosyo-kültürel gelişmenin kendisine ulusal kimlik dışında (bunun da üstünde yer alacak şekilde), alternatif kimliklerle çıkış arama yolunu seçmesine neden olmuştur. Batı karşısında aşağılanma ve emperyalizmden kurtulmak için ulusal kimliğin yeterli olmadığını düşünenler,dinsel, ırkçı-milliyetçi ve diğer alternatif kimliklere tutunarak ve bu kimliklere üst kimlik değeri atfederek bu aşağılanmadan kurtulmayı denemişlerdir. Eğitim sisteminin tam olarak yerleşmemesi ve sağlıklı bir yapıda olmayışı, okur yazar oranının hala düşük oluşu ve enformasyon teknolojilerinin geriliği, doğuştan gelen kimlikler yanında kazanılan kimliklerin de yeterli düzeyde artmasını engellemiş, bireyler : oldukları az sayıda kimlikten, kendilerine maddi ve manevi ta

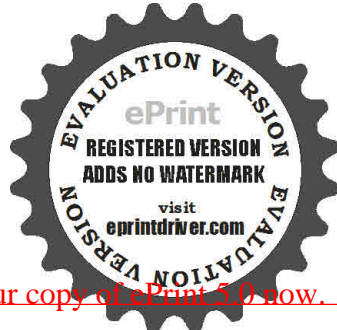
sağlayacaklarına inandıkları bir tanesine sarılarak, hem bir gruba üye olma hem de böylece toplumda farklı bir yerde olma duygularını tatmin ederek gruplaşmış, daha öncede belirtildiği gibi, bu gruplaşma, alt kimliklerin ve dolayısıyla bu kimliklerin kesişmesi yoluyla sağlanacak toplumsal ağın sıklığının da yokluğunda kutuplaşmaya yönelmiştir. Bu kutuplaşma ortamında üst kimlik (ulusal kabuk kimlik) sağlam olduğu (sağlam kalması sağlandığı) sürece, bu kutuplaşma, bu kabuk içinde sürmüş, bu kabuğun incelendiği dönemlerde gruplar bu kabuğu yırtarak kendi kimliklerini üst kimlikleri olarak ilan etme ve kabul ettirme yoluna gitmişlerdir. Yine bu noktada altkimliklerin çokluğu ve toplumsal örgünün sıklığı sağlanamadığı için, ulusal birlik , ya yukarıdan ve genelde sert tedbirlerle sağlanmaya çalışılmış, yada palyatif çözümlerle kısa süreli uzlaşmalar sağlanmıştır.

1980'lerden sonra, ulusal (kabuk-üst) kimliğin sağlamlaştırılması için tepeden inme sert tedbirlerin yanında bir başka yöntem daha sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Bu da spor aktivitelerinin uluslararası platformda desteklenerek, bunlar aracılığıyla ulusal kimlikten elde edilen tatminin artırılmasıdır. Örneğin, Naim Süleymanoğlu'nun Türkiye'ye getirilerek Türk vatandaşlığına geçirilmesi ve ardından onun uluslararası platformda elde ettiği başarıların, Türk ulusal kimliğini pekiştirmede kullanılması yada Milli futbol takımının başarıları, diğer spor klüplerinin uluslararası platformda elde ettikleri başarılar Türkiye'nin batı karşısındaki aşağılanma ve ezilme duygusuna zaman zaman da olsa ara vermiş ve bu başarıların ardından yapılan kutlamalar, bu etkinliklerin, ulusal kim

manevi tatmin elde edildiği zaman üst kimliğin nasıl (geçici de olsa) en önemli ve değer verilen kimlik haline geldiğini göstermiştir.

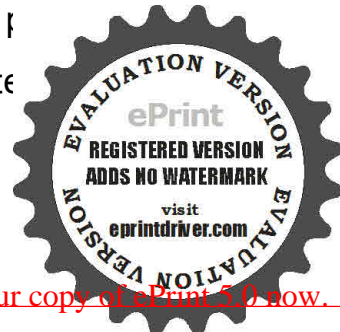
IV. Sonuç ve Öneriler

A. *Sonuç*

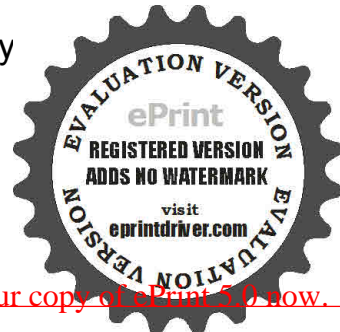
Şu ana kadarki bilgileri özetlersek, Türkiye'de ulusal kimliğin oluşumunun gecikmesinin en önemli sebebi, gerek Osmanlı İmparatorluğu döneminde, gerekse Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonraki uzunca bir dönem ülke içinde ortak bir pazarın oluşmaması ve yerleşim yerleri arasındaki bağlantıların çok geç sağlanmasıdır. Bu iki olgu birleştiğinde, aynı ülke sınırları içinde yaşayan insanlar arası bağlar gerektiği gibi kurulamamakta, hem birbirinden habersiz hem de aynı ülke vatandaşı olma bilincinden yoksun kalınmaktadır. Bu da uluslaşma hareketlerinin gecikmesine ve daha sonraları başlayan bu hareketin de toplumun kendi bilincinden değil, tepeden gelmesine neden olmaktadır. Gerek Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerindeki uluslaşma hareketleri, gerekse Türkiye Cumhuriyetinin ilk ve devam eden dönemlerindeki uluslaşma ve ulusal kimlik inşası hareketleri, hep devlet eliyle, tepeden inmece bir şekilde olagelmıştır. Bu süreçte ulusal kimliğin oluşturulması (ve onun bir üst kimlik haline gelmesi) için devletin ideolojik aygıtlarının yetersiz kaldığı zamanlarda, devletin baskı aygıtları devreye girmiş ve bunlar aracılığıyla ulusal kimlik benimsetilmeye çalışılmıştır. Bunların dışındaki uluslaşma hareketleri de aydınlar tarafından formüle edilmeye çalışılmış, ama yine halktan kopuk ve tepeden inmece bir karaktere sahip olmuşlardır.

Üst kimliğin tarihsel evrimine bakıldığında, öncelikle feodal beylerin ve kilisenin (genel tanımıyla dinin) oluşturduğu bir üst kimlik altında yaşayan görece küçük topluluklardan, ortak oluşumu ve bunun beraberinde getirdiği ihtiyaçlar ve iste

sonucu merkezi devlete (Ulus Devlete) geçildiğini görüyoruz. Önceki bölümlerde de değinilen nedenlerle ortak pazarın oluşmadığı ve merkezi devlet isteminin bu pazarı kullanan insanlardan (burjuvazi) gelmediği toplumlarda, ulus devlete geçiş, bir bilinçten, ulus olma bilincinden kaynaklanmayıp, tepeden inme bir seçenek olarak sunulmuştur. Bu gibi toplumlarda halk bu seçeneği özümsemediği, daha açık bir anlatımla bu kimliği sunanların sosyal ve ekonomik koşulları uygunlaştırıp halkın bu kimlikten maddi ve manevi tatmin elde etmesini sağlayamadığı durumlarda, halk zaten benimsememiş olduğu bu yeni üst kimliğe değil evrimsel (tarihsel) olarak ondan önce gelen ve uzun zamandır bağlı olduğu üst kimliğini taşımaya (zımnî ama fiilen) devam eder. Bu kimlikler de, yine tarihsel olarak ulus kimlikten önce gelen dini, etnik yada aşiret kimlikleridir.

Bir evvelki paragrafta bahsedilen yukardan gelen kimlik önerilerinin benimsetilmeye çalışılması sürerken, bu girişimlerle beraber devam eden bir başka olgu da alt kimliklerin yasaklanması eğilimidir. Toplumda yeterli altyapı ve bilinç sağlanamadığı ve ulusal kimliğin gerçekte bu yolla sağlanabilirliğine inanılmadığı için, devlet eliyle yukarıdan aşağıya doğru sağlanmaya çalışılan ulusal kimlik yaratma ve yerleştirme çabalarının etkili olmadığı anlaşıldığı dönemlerde, üst kimliği sağlamlaştırmak için, ona alternatif olduğu düşünülen alt kimliklerin yasaklanması yoluna gidilmiştir. Bu ise belki de bugüne kadar yapılagelen en büyük yanlışlardan biridir. Öncelikle, yaratılmak istenen üst kimlik, onu benimsemesi istenen bireylere maddi ve manevi bir tatmin sağlamadığı (dolayısı

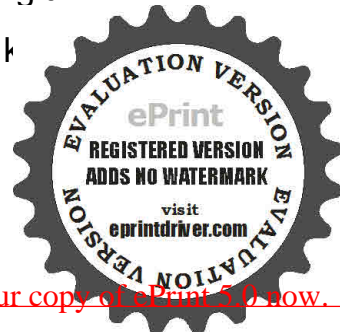

tatmini sağlayacak sosyal ve ekonomik alt yapı kurulmadığı) sürece, alt kimlikleri yasaklamak, onlara bağlanmayı ve onlar içinden birini üst kimlik olarak benimsemeyi engelleyemeyecektir. Dahası, kazanılan alt kimliklerin artması ve bunların kurumsallaşmasına ve bunlar aracılığıyla siyasete katılmaya izin verilmesi (örneğin, üye olunan dernek, sendika, meslek odası, v.s), bunlar aracılığıyla toplumdaki gruplar arası ortak kimlik alanlarının ve iletişimin artmasına olanak verecek ve bu yolla oluşan sık toplumsal bağ, hem bir büyük topluluğun (ulusun) üyesi olma bilincini kuvvetlendirecek hem de ulusal (Kabuk) kimliğin zayıfladığı dönemlerde bu bağ aracılığıyla toplum birarada ve konsensüs içinde kalmaya devam edecektir.

B. Öneriler

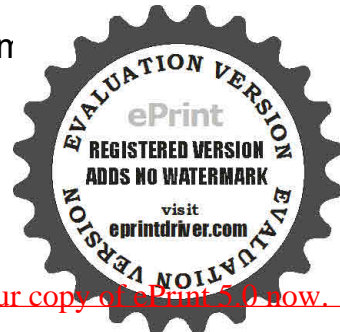
Bu bölümde, ulusal birlik ve bunun sonucu olarak ortaya çıkacak sağlam bir üst kimlik için neler yapılmalı sorusuna yanıtlar verilmeye çalışılacaktır.

Öncelikle, eğitim sistemine değinmek gerekmektedir. Eğitim sistemi iki açıdan çok önemlidir. Birincisi, eğitimin doğuştan gelen kimlikler yanında yeni kimlikler kazanmanın en etkili ve önemli yolu olmasıdır. Eğitim sayesinde hem ilk ve orta dereceli okul, hem üniversite, hem de daha sonraki safhalarda bu eğitim süreci sayesinde elde edilen mesleki kimlikler kazanılır. Bu açılım daha da genişleyerek, mesleğe bağlı dernek yada sendika kimliği, meslek sayesinde kazanılan sosyal ve ekonomik statü kimlikleri ve bunların açılımlarından gelen kimlikler olarak devam eder. Eğitim sayesinde kazanılmış kimlikleri artan birey, hem birçok k

grubunun üyesi olması, hem de bu çoklu kimlikleri sayesinde diğer bireylerle kimlik alanlarının kesişme şansının artması neticesinde, toplumsal bağ sıkılaştıran bir unsur haline gelir. Eğitim yoluyla kazanılan bu kimliklerin hemen hepsi maddi ve manevi tatmin sağladıkları için, bunlardan vazgeçerek sadece bir tanesine sarılması ve fark yaratmak için radikalleşmesi gerekliliği ortadan kalkar. Dolayısıyla yaygın ve kaliteli bir eğitim sisteminin sağlandığı bir toplumda bireyin bu çoklu kimlikleri sayesinde toplumsal bağ giderek sıklaşır ve üst (kabuk) kimlik ne kadar zayıflarsa zayıflasın, sık dokulu toplumsal ağ birey ve grupları birarada tutar. Bunun yanısıra eğitimin ikinci önemli işlevi de doğrudan doğruya ulusal kimliği sağlamlaştırmaya ve bireylere, bireyselleşme süreçleri boyunca ulusal bilincin aşılmasına yöneliktir.

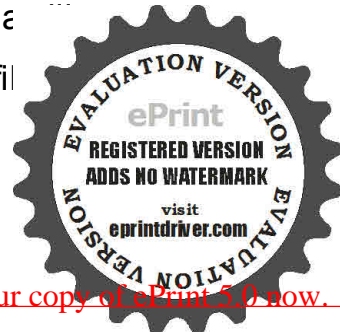
İkinci önemli nokta, toplumdaki sosyo-ekonomik düzeydir. Ekonomik faaliyetlerin düzeyi, yaygınlığı ve adil gelir dağılımı, eğitim yoluyla oluşturulmaya çalışılan ulusal bilinci ve bu ulusal kimlikten sağlanacak maddi ve manevi tatmini realize etmelidir. Ekonomik faaliyetler hem bir ülkenin diğer ülkeler karşısındaki gücünü ve bağımsızlığını sağlayarak ulusal kimliğin sağlamlaşmasına yardım eder, hem de bu faaliyetler sonucu elde edilen gelirin dağılımı yoluyla ülke içinde bireylerin maddi tatminleri sağlanır. Eğer bu gelir dağılımı adil değil ise, gelirden yeteri kadar pay alan nüfus kesimi, bu gelir sayesinde hem maddi tatmin elde eder, hem de bu gelirden eğitime ayracağı (eğitimin paralı olduğu sistemlerde) payla sağlayacağı eğitim sonucu kazanılan kimliklerinin sayısını arttırır. Toplumun bu kesin

hem çoklu kimlik sonucu sık toplumsal bağ, hem de maddi ve manevi tatmin sonucu üst kimliğe bağlılık görülürken, gelirden yeteri payı alamayan diğer kesimde, hem eğitimsizlik (ve dolayısıyla kazanılmış kimliklerin azlığı yada yokluğu) sonucu doğuştan gelen kimliklere sarılma, (özellikle içinde bulunduğu kötü koşullardan kurtulmak için) ve bu kimliklere radikal olarak bağlanma, hem de bunların sonucu olarak , maddi ve manevi tatmin sağlayamadığını düşündüğü üst kimliğe olan bağlılığının zayıflayarak kopması durumu görülür.

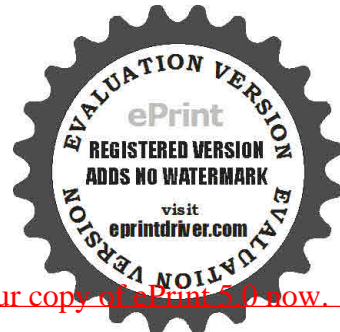
Bu anlatılanlar doğrultusunda yapılması geren, kaliteli ve yaygın bir eğitim sisteminin, sağlam bir ekonomik yapı ve adil gelir dağılımı ile desteklenmesidir. Böylece toplumdaki bütün bireylerin, birden çok alt kimlik kazanmalarına olanak sağlanacak, bireylerin bu çoklu kimliklerinin birbiriyle kesişmesi sonucu toplumsal bağ kuvvetlenecek ve kendilerini geliştiren bireyler, bu ortamı yaratan ulusal kimliğe bağlanacaklardır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise, bireylerin sahip oldukları bu alt kimlikler ile siyasal hayata katılmalarına izin verilmesi ve hatta bunun desteklenmesidir. Bireyler dernek veya sendika gibi, sivil toplum örgütleri aracılığıyla siyasi hayata katılarak, istemlerini siyasal platform dışına taşmadan dile getirebilmelidirler.

Değinilmesi gereken son ve önemli bir nokta da devletin, bireylerin her türlü alt kimliklerine karşı tarafsız ve aynı mesafede kalmasıdır. Devletin bu alt kimlik gruplarından biri veya bazılarına karşı olumlu yada olumsuz tavır takınmaması gerekir. (Burada sözü edilen kimlik grupları, istemlerini siyasal platformlarda getiren gruplardır; tüm kimlik gruplarına siyasal platformda fil

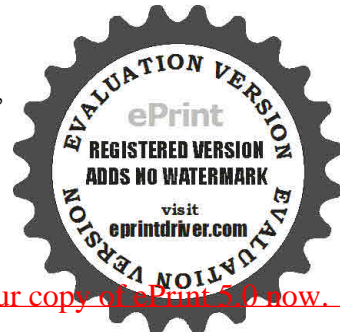
istemlerini dile getirme imkanı sağlandığı bir ortamda bu siyasal platform dışında mücadele eden gruplar bu tanıma dahil değildir.) Örneğin bireylerin nüfus kağıtlarında din, mezhep, etnik köken gibi bilgilerin yer almaması ve dolayısıyla bireylerin devletle olan ilişkilerinde bu unsurların ön plana çıkmaması gerekir. Bütün bu anlatılanların doğal sonucu olarak da aynı toplumda yaşayan ve aynı üst kimliği taşımaktan maddi ve manevi tatmin duyan bireylerin üst kimliğe bağlılıklarında "kan" unsuru değil "vatandaşlık" unsuru dikkate alınmalı ve her türlü din ve etnik kökene sahip bireylerden, o ülke topraklarında yaşayıp, o o ulusal kimlikten maddi ve manevi tatmin elde ettiğini düşünerek o ulusun parçası olmayı ve dolayısıyla anayasasına (birlikte yaşamının kurallarının düzenlendiği sözleşmeye) uymayı kabul eden herkese "Anayasal Vatandaşlık" hakkı tanınmalıdır. Böylece tabandan gelen ve bireylerin gönüllü birliktelikleriyle sağlanmış bir üst kimlik ve bunun altında da yine eğitim ve sosyo-ekonomik yapı ile kazanılması sağlanan çoklu alt kimliklerin ve bunların birbirleriyle ortak kesişim noktaları sonucu oluşan sık toplumsal örgü sağlanabilir.

Bu da ulusal barış ve konsensüs içinde birarada yaşamının sağlanması için tek geçerli yol olarak gözükmektedir.

V. KAYNAKÇA

- Adorno, T.W ve Ark. The Authoritan Personality NewYork, Harper & Row, 1958
- Akçura, Yusuf. Üç Tarz-ı Siyaset 2.Bası Ankara, Atatürk Kültür ve tarih Kurumu Yayınları, VIII dizi
- Alkan, Türker. Siyaset Psikolojisi, Siyasal Toplumsallaşma ve yabancılaşma Ankara, Turhan Kitabevi, 1981
- Anday, Melih Cevdet. "Türk Kimliği" Cumhuriyet, 30 Ocak 1987
- Andrews, Peter Alford. Türkiye'de Etnik Gruplar çev: M.Küpüşoğlu, İstanbul, Ant Yayınları, 1992
- Bilgin,Nuri. Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu İzmir, Ege Yayıncılık, 1994
- Bond,Michael Harris. The Cross-Cultural Challenge to Social Psychology New Bury Park, Sage, 1988
- Bottomore,Tom. Siyaset Sosyolojisi çev: Erol Mutlu , Ankara, Verso, 1987
- Browne,Ray.B. Dominant Symbols in Popular Culture B.G.University Popular Press, 1990
- Cem, İsmail. "Kimlik Sorunu ve Laiklik" Güneş, 5 Aralık 1986
- Conolly,Willam E. Kimlik ve Farklılık Çev:Ferma Lekesizalın, 5.Bası, Ankara, Ayrıntı, 1995
- Deutsch, Morton. Theories in Social Psychology NewYork,Basic Books, 1965
- Dutz, Manfred. The Story of Identity Stuttgart,Metiler, 1979
- Ergil, Doğu. Türkiye'de Terör ve Şiddet Ankara, Turhan Kitabevi, 1980
- Erickson, Erick. "Psychosocial Identity" IESS,VIII:61-5,1968
- Greenwood, J .D. Relations & Representations London,NewYork, Routledge,1991
- Güleç,Cengiz. Türkiye'de Kültürel Kimlik Krizi Ankara, Verso Yayıncılık,

- Günyol, Vedat. "Kültür Sorunu/Kimlik Sorunu" Cumhuriyet,22-25 Nisan 1986
- Güvenç, Bozkurt. Türk Kimliği Ankara,T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 1994
- Heider, F. The Psychology of Interpersonall Relations NewYork, J.Wiley, 1958
- Hobbes, Thomas. Leviathan İstanbul, Kazım Taşkent Klasik Kitaplar Dizisi-9, Yapı Kredi yayımları, 1992
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. İnsan ve İnsanlar İstanbul,Evrin Basım Yayım,1988
- Karpat, Kemal. "Kimlik Sorununun Türkiye'de Tarihi, Sosyal ve İdeolojik Gelişmesi". Türk Aydınım ve Kimlik Sorunu İstanbul, Bağlam Yayınları, 1987
- Kretch, D. Ballachey,E.L. Indivicual in Society NewYork,Mc Graw Hill, 1962
- Lipset, Seymour Martin. Siyasi İnsan çev. Mete Tunçay , Ankara, Ayyıldız Mat., 1964
- Lynd, H.M. On Shame and Search For Identity NewYork, Harcourt Bracc,1958
- Mead, G.H. L'Esprit Le Soi et la Societe Paris, PUF, 1963, 1934
- Mugny, G. , Perez,J.A. "Minority Influence & Psycho-social Identity" European Journal Of Social Psychology,1982
- Myres, G.E. The Dynamics of Human Communication NewYork,McGraw Hill Inc, 1980
- Nelson,Brian. The Idea Of Europe: Problems of National & Transnational Identity NewYork: BERG: Matris Press, 1992
- Newcomb,T.M., Turner,R.H., Converse,P.E. Social Pschology.The Study of Human Interaction NewYork,Holt,Reiner & Winston Inc,1965
- Oran,Baskın. Atatürk Milliyetçiliği (6.baskı) Ankara, Bilgi Yayınevi,1993
- Özertem,Süha. "Doğululuk/Batılılık , Kimlik Bunalımı ve Kültürde Bütünlük ve Süreklilik Üzerine" Saçak, sayı 48,1988
- Paulus,Paul.B. Basic Group Processes NewYork, Springer Verlag, 1983
- Rose,Arnold Marshall. Sociology. The Study of Human Relations NewYork, Knopf, 1970

- Runciman, W.G. Toplumsal Bilim ve Siyaset Kuramı çev: Erol Mutlu , Ankara, Teori, 1986
- Sarıbay, Ali Yaşar. Siyaset Sosyolojisi Ankara, Gündoğan, 1992
- Smith, Anthony. Milli Kimlik çev.Bahadır Sina Şener,İstanbul, İletişim Yayınları, 1994
- Sullivan, H.S. The Interpersonal Theory of Psychiatry NewYork, Norton,1983
- Swingle, Paul.G. The Structure of Conflict NewYork, Academic Press, 1970
- Taylor, M. The Fanatics : A Behaivoral Approach to Political Violence London, Brasselyslax,1991
- Teber, Senol. Politik Sosyoloji Notları İstanbul, Ara, 1990
- Timur, Taner. Osmanlı Kimliği İstanbul, Hil Yayınları, 1986
- Timur, Taner. Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik İstanbul, Afa Yayınları, 1991
- Volkan, Namık D. Politik Psikoloji Ankara, A.Ü. Rektörlüğü yayınları, 1993
- Watzlawick,P. , Beavin,J.H. , Jackson,D.D. Pragmatics of Human Communicztion , Paris, Seville, 1967
- Weber, Max. The Protestan Ethic & The Spirit of Kapitalism NewYork,1958
- Wheels,Allen. the Quest For Identity NewYork, Norton, 1958
- Wrong,Dennis Hume. The Problem Of Order NewYork, Free Press,1994
- Young, Crawford. The Politics of Cultural Pluralizm Madison, Wisconsin U.P, 1975
- Zaralı,Raşit. "Kimlik Sorunu Üzerine Dir Deneme" Türkiye Sorunları Dizisi, 1: 11-19, 1987

